

MARLIES MEDEMA

Lysbeth

ROMAN

Naar het waargebeurde verhaal van een Amsterdamse koopmansvrouw
die voor zichzelf opkomt in een groot politiek conflict

1

Amsterdam, februari 1617

Overall liggen scherven. De dakpannen zijn aan stukken gesmeten in de half gesmolten sneeuw. Het hout van de deur is versplinterd, alsof een leger mannen er met een bijl op heeft ingehakt. Ik doe een stap naar voren, voorbij een vrouw met een mottige bontstola en een mollige bakker met meel op zijn armen. Al dagen, weken, misschien wel maanden heb ik gevreesd dat er een ongeluk zou plaatsvinden, al wist ik niet precies hoe. Maar nu ik de feiten zie, kan ik ze nauwelijks geloven.

Het wemelt van de mensen bij dit pakhuis op de hoek van de Kromboomssloot, allemaal toegestroomd vanwege het spektakel. Straatjongens, zeelui, havenarbeiders, vrouwen met hun halsdoeken strak om hun schouders geslagen. Maar de man die ik zoek, zie ik nergens. Ik kijk opnieuw naar het dubbele pakhuis. De naam Schottenburch op de gevelsteen is beschadigd. De stoelen zijn op een grote hoop gegooid. Ik herken nog wat restanten van het podium waarop het spreekgestoelte stond. Terwijl ik naar de deur loop, worden de stemmen om me heen luider. Dreigender. Ik krimp ineen en voel me misselijk.

Twee dienaren van de schout komen naar buiten, met opgestroopte mouwen. Haastig stap ik op hen af. 'Neemt u me niet kwalijk,' zeg ik. 'Ik ben op zoek naar mijn echtgenoot. Hij heeft de bijeenkomst hier georganiseerd. Hebt u hem misschien gezien?'

Als ik de mannen wat vertwijfeld zie kijken, voeg ik eraan toe: 'Mijn naam is Lysbeth de Bisschop. Ik zoek mijn man. Koopman, midden veertig, donker haar, goedgekleed, gemiddeld postuur.'

'Ik dacht dat ik wel iets gehoord heb over een Bisschop,' aarzelt de een. 'Zonder "de" ervoor.'

‘Dat kan kloppen,’ zeg ik opgelucht. ‘Dat is mijn man. Rem Bisschop. Toevallig hebben we bij onze geboorte bijna dezelfde familienaam meegekregen.’

De jongste van de twee fluit tussen zijn tanden. ‘Als hij hier is geweest, hoop ik dat hij een veilig heenkomen heeft gezocht. Een groep omstanders heeft alle bezoekers van de bijeenkomst verjaagd.’ Hij plukt aan het begin van een snorretje. ‘U kunt beter naar huis gaan, mevrouw. Mijn baas heeft me opdracht gegeven dit pakhuis te sluiten.’

‘Hé!’ Als ik van de mannen wegloop, voel ik een hand op mijn schouder. Een in lompen geklede vrouw buigt zich naar me toe. ‘Jij daar. Ik durf te wedden dat jij ook bij die gekken hoort.’ Een tweede vrouw, met een sneeuwschep in haar hand, voegt zich bij haar. ‘Ja hoor, ik weet het zeker. Ik heb ’r gezien. Met d’r mooie kleertjes.’ De eerste vrouw neemt me van top tot teen op en spuugt voor me op de grond. ‘Jij lelijke, ketterse snol. Maak dat je hier wegkomt, anders beland je in de gracht, net als de anderen.’ Haar vriendin zwaait met haar sneeuwschep en ik deins achteruit. Ik kijk naar hun vijandige gezichten en weet dat ik hier weg moet. Nu.

‘Izabel! Inhalige, afvallige wijven als jij lusten we rauw!’ De vrouw haalt uit met de schep. Hij schampt mijn wang en beukt op mijn schouder. De vlamme pijn doet me schreeuwen. In een flits zie ik voor me hoe ik hier op de smerige keien zal vallen, vertrappt zal worden onder hun voeten. Dat nooit. Voor ik op mijn knieën beland, recht ik mijn rug en hervind mijn evenwicht. Ik bal mijn vuist en haal naar haar uit, zo hard als ik kan. Het is een onhandige beweging. Haar boezem is zo goedgevuld dat mijn vuist direct terugveert. Tot mijn verrassing doet de vrouw toch een stap naar achteren. Nog voor ze een volgende aanval kan doen, zet ik het op een lopen. Goddank komen de twee vrouwen niet achter me aan. Het enige wat me achtervolgt, zijn hun scheldkanonnades.

Ik weet niet precies hoe lang ik loop, laat staan welke straten en steegen ik insla. Mijn zware rokken belemmeren mijn vaart, mijn ademhaling is hoog en onregelmatig. Alles wat ik weet, is dat ik zo ver mogelijk weg wil zijn van de menigte die zich bij het pakhuis had

verzameld als hongerige maden op het karkas van een dood dier. Op de plek waar Rem had moeten zijn. Ik betast mijn schouder, die pijnlijk klopt. De pijn is draaglijk. Mijn wang gloeit en ik herinner me hoe Rem er vanmorgen een kus op had gedrukt. Ik had amper gereageerd. Ik kon het niet.

Vanochtend hadden hij en ik elk aan een kant van het hemelbed gezeten, het nieuwe pronkstuk dat we vorig jaar hadden aangeschaft. Ik had een blik in de zilveren handspiegel geworpen die ik een paar maanden eerder van hem cadeau had gekregen. In het licht van de kaars zag ik een kleine, ronde vrouw met een rechte rug en een trotse blik in haar ogen. Mijn haren, ooit goudbruin, waren wat verbleekt, maar ondanks mijn eenenvijftig jaren vertoonde mijn huid nog weinig rimpels. Ik trok een van de schone kanten hemden over mijn hoofd en concludeerde dat het ding was gekrompen of dat mijn heupen weer wat waren gegroeid.

‘Lysbeth, je móet er gewoon bij zijn. De mensen praten erover als jij niet bij me bent. Ik ben de organisator.’ Rem stapte in zijn zwarte fluwelen kniebroek en trok zijn kousen recht.

‘Misschien moet de organisator wat vaker met zijn vrouw overleggen.’ Ik schoof met mijn voet de afgekoelde beddenpan opzij die ik voor ons slapengaan op de grond had gezet. Ik had altijd een hekel gehad aan vrouwen die tegen hun man praatten met zo’n zeurderig ondertoontje. Zeg gewoon wat je wilt, dacht ik. En trek anders je eigen plan. Maar nu klonk mijn stem precies zo. ‘Dit betekent misschien een definitieve breuk met mijn familie,’ voegde ik eraan toe.

Rem begon zijn haren te kammen. Ik keek naar zijn donkere krullen, die weigerden zich te laten temmen. Weerbarstig, net als hij. Als wij. Ik miste wat we ooit waren. Twintig jaar hadden we samen een bestaan opgebouwd, we waren vermogend, gerespecteerd en gelukkig. En nu bracht hij alles doelbewust aan het wankelen. Met de gedrevenheid die me ooit zo in hem had aangetrokken. Met de debatten die al maanden in ons huis plaatsvonden en die altijd over zaken gingen die niet voor de oren van de gevestigde orde bestemd waren.

‘Weet je nog dat we pas getrouwd waren?’ zei hij. ‘Toen stond je open voor avontuur en werkten we keihard aan hetzelfde doel. Je

geloofde dat je de wereld kon veranderen. Tegenwoordig sta je in de keuken te eten of je bent aan het mokken.'

'Dat is niet waar,' zei ik verontwaardigd. 'Hoe kun je überhaupt zien waar ik me mee bezighoud als je altijd weg bent?'

'Dat ik veel weg ben, hoort nu eenmaal bij mijn beroep. Vroeger klaagde je nooit, zelfs niet als ik weken op zee zat.'

'Zát je maar weer eens op zee. Dat zou de zaak een stuk eenvoudiger maken.'

Hij reageerde niet en ging naar beneden, terwijl ik in de stilte van de slaapkamer naar de beddenpan bleef staren.

Die ochtend bleef ik thuis met de meisjes, terwijl Rem naar het pakhuis aan de Kromboomssloot ging, samen met honderden belangstellenden. Jongemannen, oudere vrouwen, schoolkinderen en moeders met zuigelingen. Hollanders, Duitsers, Engelsen en mensen uit de zuidelijke Nederlanden. Nadat hij de deur achter zich dicht had getrokken vlak na die goedbedoelde, plichtmatige kus, had ik de luiken geopend en zag ik hem in de verte verdwijnen. Buiten had een groepje kinderen op een restant smeltende sneeuw een glijbaan gemaakt en buitelde achter elkaar aan, joelend van plezier, tot een van hen met een bons op het ijs belandde en de volgende over hem heen struikelde. Zo was het ook met deze bijeenkomst, dacht ik somber. Als er iemand zou vallen, was het Rem. En dan sleepte hij ons met zich mee.

In de natte sneeuwmurrie vlak voor mijn voeten ligt een stuk papier. Ik raap het op. Het is een tekening met een onderschrift. Grote, gotische letters die van het papier lijken te schreeuwen. Er staat geen afzender bij. Met een ruk scheur ik het in tweeën. Net als ik de twee stukken op de grond wil gooien en erop wil stampen, bedenk ik me. Ik veeg ze droog aan mijn rokken, stop ze in het beursje onder mijn mantel en loop door, langs de kade van het Damrak. Dit is de straat waar Jan woont, mijn broer. Jan, koopman en accijnsmeester, is één van de 36 mannen die zitting hebben in de vroedschap* van de stad. Rem heeft invloed, maar Jan nog meer. Stond hij maar aan onze kant. Konden Rem en hij maar beter met elkaar overweg.

De voorkamer van Jans huis ruikt naar wildbraad, vers brood en pijptabak. Het jonge dienstmeisje balanceert met een schaal pastei en iets wat op een duivekater* lijkt. Jan is niet alleen. Tegenover hem aan tafel zit Reinier Pauw, die deze maand opnieuw tot een van de vier burgemeesters is verkozen.

‘Wat verschaft me de eer, beste zus?’ Jan zet zijn tanden in een kipkluijfe en legt het restant terug op zijn bord. Reinier Pauw, met zijn handen gevouwen achter zijn hoofd achterovergeleund, observeert me met de blik die ik al jaren van hem ken. Ik onderdruk een zucht. Dat ik nu juist hem hier aantref. Met een snelle beweging leg ik het gescheurde pamflet op tafel.

‘Dat is...’ Jan kauwt zijn laatste stukje vlees weg. ‘... een verdraaid lelijke tekening.’

‘Inderdaad.’ Ik doe alsof ik de spottende blik van Reinier Pauw niet zie.

‘En jij wilt verhinderen dat deze prutser zich aansluit bij het Sint-Lucasgilde*?’ Reinier opent een zilveren tabaksdoos en klopt er wat tabak uit.

‘Ik wil mijn zorg uitspreken en voorkomen dat er nog meer ongelukken gebeuren. “Willen de arminianen preken, dan zullen wij hen steken” staat erop. Daar is geen woord Spaans bij. Hebben jullie niet gehoord wat er bij de Kromboomssloot is gebeurd?’

‘We hebben het gehoord.’ Jan nipt aan zijn wijn. ‘Als het goed is, is er inmiddels versterking gestuurd.’

‘Versterking?’ Ik druk mijn nagels in het tafelblad. ‘Dat hele pakhuis is aan mootjes gehakt. En toen ik er ging kijken, stuitte ik op een stel idioten die mij hetzelfde wilden aandoen. Wat is er met de mensen gebeurd die de bijeenkomst hebben bezocht? Ik kan mijn eigen man niet eens vinden. Vermoedelijk zit hij ergens ondergedoken.’

‘Ik heb een advies voor je, Lysbeth.’ Reinier kijkt strak voor zich uit. ‘Je man organiseert geen bijeenkomsten meer en onthoudt zich van opruiende activiteiten. Je zult zien dat je dan niets te vrezen hebt.’

‘Mijn vriend Reinier heeft gelijk.’ Jan knikt instemmend. *Mijn vriend Reinier.* Ik werp een geërgerde blik op mijn broer, die zich

altijd al graag tegen de regenten aanvljijt die het comfortabelst op het pluche zitten.

Reinier blaast een rookwolk weg. Zie ik nu iets van triomf in zijn ogen? Jan heft zijn roemer met wijn. ‘Het komt wel goed, zus. Waarschijnlijk zit je man inmiddels al rustig thuis. Het is zondag. Een dag om tot rust te komen. Wil je iets drinken?’

Als ik de deur van ons huis opendoe, hoor ik vanaf de eerste verdieping gilletjes en gegiechel van Baefje en Geertruid. Het klinkt alsof ze een kussengevecht doen. Gelukkig weten onze dochters niet wat zich aan de Kromboomssloot heeft afgespeeld. Ik loop naar Rems kantoor, tegen beter weten in hopen dat hij achter zijn bureau zit, gebogen over zijn grootboek. Maar in de ruimte tref ik alleen Hendrik, Rems inwonende kantoorknecht, die bezig is enkele papieren te ordenen. ‘Hendrik, het is zondag,’ zeg ik. ‘Je bent vrij vandaag.’

De kleine man wrijft over zijn sikje. Met zijn spitse gezicht heeft hij iets weg van een bedrijvige muis. ‘Ik ben bij het pakhuis wezen kijken, mevrouw. Daarna moest ik iets omhanden hebben. Het is... verschrikkelijk. Is uw man al terug?’

‘Wist ik maar waar hij was, Hendrik,’ zeg ik. Ik kijk naar de roemer met een opgedroogd bodempje wijn, waaruit Rem gisteravond gedronken moet hebben.

‘Ik zal voor u gaan zoeken,’ belooft de knecht. ‘Geeft u maar aan op welke plekken u verwacht dat ik hem misschien kan vinden.’

Dankbaar schrijf ik wat adressen op en geef ze aan Hendrik. ‘Ik heb uw man nog zo gewaarschuwd voor de bijeenkomst in het pakhuis,’ babbelt de knecht terwijl hij het papier in zijn buidel stopt. ‘Het is vragen om ellende.’

Ik kijk hem streng aan. ‘Hendrik, dat is jouw taak niet. Bemoei jij je nu maar met de zaken die jou en jouw werk aangaan.’

‘Mevrouw?’ Hij blijft staan en kijkt knorrig, blijkbaar in zijn wiek geschoten door mijn terechtwijzing. ‘Heeft uw man nog iets gezegd over loonsverhoging?’

Glazig kijk ik hem aan. ‘Loonsverhoging?’

‘Ja, mevrouw. Dat hebben we onlangs besproken. Ik heb het voor-

nemen... een gezin te stichten. Ik wil een huis kopen. Maar het zijn dure tijden. Ik heb een stuk grond gezien in het nieuwe stadsdeel dat de Jordaan wordt genoemd.' Als hij begint te ratelen over een zijstraat van de Bloemgracht hef ik mijn hand. 'Dank je, Hendrik. We zullen het er later over hebben. Wil je nu alsjeblieft mijn man gaan zoeken?'

De uren verstrijken en de sneeuwval buiten maakt plaats voor een grijze deken van motregen. Ik probeer mezelf af te leiden door voor de twee dienstmeiden een takenlijst te maken voor de komende week, maar ik kan me niet concentreren. Ook het lezen van een paar brieven en het opstellen van de boodschappenlijst voor een diner met een groep kooplieden brengt me niet tot rust. Zuchtend sta ik op en loop naar de keuken, waar een van de meiden bezig is een ketel te schrobben. Ik zie haar verbaasde blik als ik een tweede ketel van de haak haal en wat meel, bier en eieren pak. 'Mevrouw, dat hoeft u toch niet te doen?' zegt ze bezorgd.

'Dat klopt, maar ik wil het,' zeg ik kort, hopennd dat ik rustig word van het aroma van verse kruiden en gesmolten boter. Ik klop een beslag met bier, zoals ik vroeger ook vaak deed, en haal er bloemkool door, om beignets te bakken. Ik kook pap met boekweit voor de meisjes en denk aan het pamflet. *In de gracht. Net als de anderen. Willen de arminianen preken, dan zullen we hen steken.* Met gelijkmatige bewegingen roer ik de pollepel door de ketel, maar mijn gedachten fladderen hulpeloos rond.

Als ik boter in een ketel wil smelten voor een mosterdsaus, klinkt de bel bij de voordeur. Ik schiet uit de keuken en neem zelfs niet de tijd om mijn vette handen aan een doek af te vegen. Wanneer ik de deur open, nog voordat een van de dienstmeiden de kans heeft dit te doen, kijk ik in een gezicht dat me vaag bekend voorkomt. Het is de predikant die was uitgenodigd om vandaag in het pakhuis te spreken. De mouw van zijn mantel is gescheurd. Zijn altijd keurige kapsel is verward en op zijn voorhoofd zit een schram. Zijn ogen schieten paniekerig heen en weer.

'Meneer Sopingius,' zeg ik, en kijk over zijn schouder, in de hoop dat Rem met hem is meegekomen. 'Wat doet u hier? Is... is mijn man ook bij u?'

Sopingius schudt zijn hoofd. ‘Het... het spijt me mevrouw. Ik weet niet waar uw man is.’ Hij hijgt bij elk woord dat hij uitspreekt.

Ik staar hem aan en zoek steun tegen de muur. Mijn mond voelt opeens droog aan. ‘Maar dat kan niet. Rem is al uren weg. Wanneer hebt u hem voor het laatst gezien?’

‘Ik...’ De predikant van wie ik had begrepen dat hij zo’n vlotte prater was, zoekt wanhopig naar woorden. ‘Uw man... hij is een held. Hij heeft alles gedaan om ons te beschermen. Alstublieft, mag ik binnenkomen? De kaarsenmaker bij wie ik logeer, is nog steeds niet thuis.’

Een vlaag winterkou slaat in mijn gezicht en ik doe een stap naar achteren om de predikant binnen te laten. Om Geertruid en Baefje niet ongerust te maken, die inmiddels in de achterkamer bij het vuur zitten, wijs ik hem een stoel in de voorkamer. Ik gebaar naar de dienstmeid dat ze daar de haard moet aansteken. Zelf overhandig ik hem een roemer wijn. Dan blijf ik tegenover hem staan. Mijn hoofd bonkt van de opgekropte spanning. ‘Vertel me alstublieft wat er is gebeurd.’

Met gulzige slokken drinkt de man van de wijn en na enkele minuten krijgt hij weer een beetje kleur op zijn wangen. ‘Het begon zo veelbelovend,’ zegt hij, en hij kijkt naar het plafond, alsof hij bijstand vanuit de hemel verwacht. ‘Er waren honderden mensen. Tot die Engelsman begon te schreeuwen. Er kwamen jongeren van de straat naar binnen. Er werd met stoelen gesmeten. Het werd een chaos. Uw man heeft me naar buiten gesleurd. We werden door omstanders nageschreeuwd, met drek besmeurd, sommigen probeerden ons zelfs met knuppels te slaan. Vervolgens probeerden ze mij in de gracht te duwen. Uw man heeft...’ Ongeduldig kijk ik toe hoe Sopingius als een klein kind in snikken uitbarst.

‘Wát heeft mijn man?’ Ik grijp hem bij zijn schouders en schud hem door elkaar. ‘Waar is mijn man? Leeft hij nog? Snapt u dan niet dat ik al urenlang in spanning zit?’

Sopingius knippert met zijn waterige blauwe ogen. ‘Ik...’ stottert hij, ‘ik... ik weet het niet.’

‘Wat weet u in vredesnaam wél?!’ roep ik. Ik voel tranen achter mijn ogen branden, maar ik hou ze tegen. ‘Zeg het me. Nu. Hebben ze Rem in de gracht geduwd?’ Ik schaam me dat ik mijn woede op hem botvier, hij is immers ook een slachtoffer, maar hij is de enige die me meer kan vertellen. Als het klopt wat hij zegt, leeft Rem waarschijnlijk niet meer. Het water is ijskoud in deze tijd van het jaar. Op sommige plaatsen liggen nog restanten ijs van de afgelopen weken.

‘Uw man... hij heeft me gered,’ herhaalt de predikant. ‘Hij heeft me naar de brouwerij van een van uw familieleden gebracht. Daar heb ik een aantal uren ondergedoken gezeten. Uw man is weer weggegaan. Ik weet niet waarheen.’

Ik adem diep uit. ‘Dank u wel. Het personeel zal u wat te eten brengen. Ik ga mijn man zoeken.’

De brouwerij die Sopingius heeft genoemd, telt vijf verdiepingen en ligt op de hoek van de Gelderse kade en de Rechtboomssloot. Ik laat de klopper vallen en bonk direct daarna met mijn blote handen op de deur. Mijn tweede broer Arnt is de bedrijfsleider. Arnt is rekkelijker in zijn opvattingen dan Jan en kan ook beter met Rem overweg. Misschien heeft hij inderdaad kunnen helpen. Het blijft stil. Opnieuw rammel ik met de klopper. Ik leg mijn handen om mijn mond en roep zo hard mogelijk door het hout. ‘Arnt!’ roep ik. ‘Ben jij er?’ Misschien heeft Sopingius zich wel vergist. Waarom zou Arnt op zondag in de brouwerij aan het werk zijn? De kans is veel groter dat hij met zijn gezin thuis aan de stoofpot zit.

‘Er is daar niemand,’ klinkt een hoge stem. Uit een bovenraam in het huis van de burens hangt een jonge vrouw. ‘Als u die onruststokers zoekt: ze zijn vertrokken.’ Net als ik naar boven wil roepen welke onruststokers ze bedoelt en of ze een donkerharige man van midden veertig heeft gezien, hoor ik iemand hoesten. ‘Lysbeth?’ Ik kijk naar de deur en zie dat Arnt hem voorzichtig heeft geopend. Ooit was hij een Hercules met vuurrood haar die al zijn personeel versloeg bij het armpjedrukken. Nu zijn zijn haren bijna overal grijs en lijkt hij magerder.

‘Arnt.’ Ik omhels hem kort. ‘Ben je in orde?’

‘Kom gauw binnen.’ Hij maakt zich van me los. ‘Ik hoorde je wel kloppen, maar ik dacht dat het opnieuw relschoppers waren. Is die Sopingius veilig bij jullie thuis aangekomen?’

Ik knik.

‘Goddank,’ zegt hij. ‘Ze wilden hem in het water duwen en hem daar vervolgens doodstenigen. Gelukkig dat Rem dat heeft kunnen voorkomen. Maar die predikant kon hier niet langer blijven. Ze leken wel gek geworden en bleven maar op de deur rammen. Uiteindelijk heb ik Sopingius met een achterbuurman in een biervat via een ander huis naar buiten gerold.’

‘Is Rem hier nog?’ vraag ik. Ik kijk de brouwerij rond waar ik in de jaren voor mijn huwelijk zo vaak heb gewerkt. Enkele kaarsen verlichten de wanden waartegen de biertonnen hoog opgestapeld zijn. De zware geur van gistend bier hangt in de lucht. Het kantoortje waar ik brieven en rekeningen doornam, is even rommelig als altijd, met stapels ongeordende brieven en een inktstel dat nodig schoongemaakt moet worden. Op de hoek van het bureau staat een bord met etensresten.

‘Rem is hier even geweest,’ zegt Arnt. ‘Maar alleen om die predikant op de moutzolder achter een paar zakken graan te verstoppen. Daarna is hij meteen via de achterdeur over de schutting geklommen en vertrokken. Hij moest nog een paar anderen in veiligheid brengen. En hij wilde het pakhuis afsluiten.’

Het pakhuis afsluiten. Ik kreun. Jarenlang heb ik Rem uitgelachen omdat hij altijd twee of zelfs drie keer de sloten van ons huis controleert. Zijn zorgvuldigheid maakt me af en toe gek. En nu heeft die hem ook nog in levensgevaar gebracht.

‘Blijkbaar is hem dat afsluiten niet gelukt.’ Ik wrijf over mijn slapen. ‘Toen ik er ging kijken, stonden de deuren wagenwijd open.’

Ik hoop dat Arnt iets geruststellends gaat zeggen, maar ik zie slechts bezorgdheid in zijn ogen. Hij aarzelt. ‘Ik wil je niet ongerust maken, maar ik heb iets gevonden,’ zegt hij dan. Hij loopt naar het kantoortje en komt terug met een modieuze mantel van fluweel en marterbont, waarvan de armstukken bestikt zijn met gouddraad. Rems mantel. ‘Een van mijn knechten vond hem aan de kade. Ik herkende het kledingstuk meteen.’

Ik kan me nog net vasthouden aan de brede tafel waar Arnt zijn klanten altijd ontvangt. ‘Waar... waar is de mantel precies gevonden?’ vraag ik toonloos.

‘Niet ver hiervandaan.’ Hij legt een hand op mijn schouder. ‘Ik hoop...’ Arnt sluit zijn ogen en mompelt iets onverstaanbaars. ‘Ik hoop dat je die mantel gauw aan Rem kunt teruggeven.’

De Oudezijds Achterburgwal, met zijn hoge smalle huizen en zijstraatjes, is even druk als altijd. Uit tegenovergestelde richting rijdt een man zijn handkar zo dicht langs me, dat de modder op mijn rok spat. Tegen een muur staat een stelletje, innig omstrengeld, zonder oog voor de buitenwereld. Zo waren Rem en ik ook, ooit. Als ik de Oude Kerk nader, waar groepen mensen naar buiten komen na de avonddienst, sla ik snel een andere straat in. In de verte zie ik de zijkapel waar we elkaar het jawoord gaven en waar Arnts kinderen graankorrels naar ons strooiden als symbool van vruchtbaarheid. Ik duw Rems mantel in een prop tegen mijn borst, wrijf het fluweel tegen mijn neus en snuif zijn geur op. Ik denk aan de verwijtende woorden die we tegen elkaar uitspraken, voor hij wegging. Wat zei ik ook alweer tegen hem? ‘Zát je maar weer eens op zee.’ Natuurlijk meende ik dat niet. Wat als dat de laatste woorden waren? Ik verfoei mezelf om mijn sentimentele gedachten, maar alles in me schreeuwt: straks ben ik hem kwijt.

‘Zit, Gomarus!’ klinkt Baefjes hoge stem in de achterkamer. ‘Mama, kijk, onze hond kan een kunstje!’ Ze rent naar me toe en slaat haar armen om me heen, waarbij haar hoofd tot net onder mijn boezem reikt. Ik klop de natte sneeuw van me af en zie dat Sopingius in de voorkamer aan tafel in slaap is gevallen, zijn hoofd leunend op zijn armen. Hij snurkt zachtjes.

De hond trippelt naar ons toe met een leren muiltje van Baefje in zijn bek. ‘Baefje,’ zeg ik boos. ‘Dat muiltje is gloednieuw. We hebben het vorige week laten maken bij de duurste schoenmaker van de stad.’

Gomarus is zich van geen kwaad bewust en zet zijn tanden verder in het leer van Baefjes schoen. Het bruin met wit gevlekte dier sloop een paar weken geleden voor het eerst over het pad achter onze tuin.

Eerst dacht ik dat de hond het eigendom was van een van onze burens. Het was geen straathond, aan de redelijk schone rode zakdoek om zijn hals te zien, en echt mager was hij ook niet. Maar niemand kwam hem zoeken. Dat het dier bleef komen was vooral te danken aan Baefje, die hem dagelijks restjes uit de keuken toestopte. Kwispelend breidde het beest zijn territorium uit. Eerst slenterde hij naar het privaat in de achtertuin. Toen naar de keuken. En kort daarna lag de hond bij de open haard, waar hij zich tevreden achter zijn pluizige oren liet kriebelen door onze dochters.

‘Mama, ik noem hem Arminius,’ had Baefje verkondigd.

‘Ja,’ grinnikte Geertruid, die zich op een schapenvacht naast Baefje en de hond had genesteld. ‘Dan kunnen we die naam in huis nog vaker noemen dan papa al doet.’ Ze rolde met haar ogen.

‘Schaam jullie,’ zei ik. ‘En bovendien: wat moet Arminius’ weduwe wel niet denken?’

‘Dat meneer Arminius heel belangrijk voor ons is,’ pruilde Baefje, die zich met haar acht levensjaren niet bewust was van zulke gevoeligheden.

‘En nogmaals, die hond is niet van ons, Baefje,’ vervolgde ik. ‘Zodra iemand hem komt halen, gaat hij weg.’ Baefje knikte en drukte haar neus tegen die van de hond. ‘Ze komen jou niet halen, hè. Je bent mijn door God gestuurde vriend.’

‘Misschien is die hond wel een vriendin. Een teefje,’ zei ik.

‘Mam, het is een mannetje.’ Geertruid observeerde het hondentlijf.

‘Dan nog. Je noemt een hond niet naar een hoogleraar die door je vader op handen gedragen wordt.’

Geertruids ogen begonnen ondeugend te glinsteren. ‘Dan noemen we hem toch gewoon Gomarus? Dat vindt papa vast niet erg.’

Ik fronste. Geertruid, onze pientere twaalfjarige, had blijkbaar goed opgelet tijdens de gesprekken aan tafel over de ruzie tussen de twee hoogleraren Arminius en Gomarus. De ruzie die mede de oorzaak was geworden van de onrust in de stad, in het land. Van geschillen die dwars door families heen liepen. Van twisten tot in de rechtbank uitgevochten in twee kampen, die allerlei namen kregen.

Arminianen en gomaristen*. Rekkelijken en preciezen. Remonstranten en contraremonstranten. De naam die Geertruid voor de hond gekozen had, kon worden gezien als een regelrechte provocatie. Maar voor ik kon protesteren, werd ik afgeleid door de komst van de wasvrouw. En nu heet Gomarus nog steeds Gomarus.

Als ik me van Baefje losmaak, gaat de voordeur open. In de opening staat een man met gebogen schouders, vermoeid leunend tegen de deurpost. Zijn linkeroog is blauw en bij zijn neus zit bloed.

‘Rem!’ Ik ren naar hem toe en leg mijn handen om zijn wangen, die koud aanvoelen. Ik zoek naar een schone zakdoek in mijn rokken en dep daarmee het bloed van zijn gezicht. ‘Rem, je bent het echt. Ik dacht dat je dood was.’

‘Dat dacht ik ook,’ zegt hij. Zijn stem klinkt toonloos en eindeloos ver weg. Nu zie ik dat ook zijn hand bloedt.

‘Papa! Niet verdrietig zijn.’ Baefje kijkt troostend naar hem op. ‘Jij mag Gomarus wel uitlaten, dan ben je zo weer blij.’

‘Vertel wat er is gebeurd,’ zeg ik tegen Rem als hij tegenover me zit in de achterkamer. Net als Sopingius drinkt hij zijn roemer wijn in één teug leeg.

‘Nadat ik Sopingius naar Arnts brouwerij had gebracht, ben ik samen met twee andere mannen over de schutting geklommen en via een ander huis naar buiten gegaan, waarna ik bij de Rechtboomsloot uitkwam,’ zegt hij. ‘Maar daar werden we opgewacht. We hebben een tijdje ondergedoken gezeten bij een bakker. Die man raakte in paniek toen ze dreigden zijn huis te slopen. We gingen er opnieuw vandoor en raakten elkaar tijdens onze vlucht kwijt. Drie kerels sloegen me tegen de muur en wilden me in de gracht duwen. Ik kon alleen ontkomen door mijn mantel uit te trekken. Vervolgens heb ik ondergedoken gezeten in een havenloods. Ik weet niet precies hoe lang.’ Hij zwijgt even. ‘We laten het er niet bij zitten, Lysbeth. Ik zorg ervoor dat we onze schade vergoed krijgen. Tot de laatste stoel. Zodat we het pakhuis weer kunnen inrichten.’

Als hij het woord ‘inrichten’ kiest, verdwijnt mijn opluchting en maakt plaats voor een woede. ‘Hoe haal je het in je hoofd?’ schreeuw ik. ‘Is het nog steeds niet genoeg? Ik heb je nota bene gewaarschuwd.’

Maar nee hoor, jij moest zo nodig je zin doordrijven. Nou, heb je nu bereikt wat je wilde?’ De woorden rollen uit mijn mond, even snel als de tranen over mijn wangen. ‘Vandaag heb ik op straat een pamflet gevonden. Daarin stond opnieuw dat ze ons te grazen zouden nemen. Half Amsterdam praat erover, en de andere helft is bezig zijn wonden te likken. Ik schaam me voor je. Ik...’ Ik sla mijn handen voor mijn mond en loop weg, omdat Sopingius, die blijkbaar wakker is geworden, me vanuit de deuropening met open mond aanstaart.

Nadat ik me even boven heb teruggetrokken om tot mezelf te komen, is Geertruid bezig om Rems gewonde hand te verbinden. Sopingius lijkt het huis te hebben verlaten. In plaats daarvan zitten twee schepen bij Rem aan tafel, Pieter de Vlaming en Abraham Boom. De hoofden van de mannen zijn naar elkaar gebogen, alsof zelfs hier in huis niemand mag horen wat ze te bespreken hebben. Ik loop naar de wandtafel, schenk voor mezelf een pul bier in en bestudeer heimelijk de drie vrienden die al jaren samen potas* en hennep verhandelen tussen Amsterdam en Koningsbergen.* Pieter en Abraham hebben een andere partij gekozen in het godsdienstconflict dan Rem, maar tot op heden slagen ze erin hun innige vriendschap in stand te houden. Hun ondernemersgeest bindt hen. Amsterdamse kooplieden zijn pragmatisch. Een steile calvinist* en een behoudend katholiek kunnen op de beurs gebroederlijk een glas wijn of bier heffen om een financiële afspraak te bekrachtigen. Zo ging dat in de tijd van de Spaanse overheersing, en ook nu er een twaalfjarig vredesbestand met de Spanjaarden is gesloten. Ik had gedacht dat dat altijd zo zou blijven. Maar nu we als protestanten elkaar zijn gaan bestrijden, is niets meer zeker.

‘Dat pakhuis is compleet vernield,’ zegt Pieter zacht tegen Rem. ‘Het is gewoon krankzinnig.’ Pieter heeft een vooruitstekende kin en zijn huid is bedekt met ontelbaar veel sproeten. Hij kijkt weer naar mij en dan naar Geertruid. ‘Het is maar goed dat Lysbeth en je dochters er niet bij waren.’

‘Ik heb er genoeg van mee gekregen,’ bijt ik hem toe.

‘Ik weet het.’ Rem praat nog steeds tegen Pieter en Abraham en doet alsof hij mij niet hoort. ‘Jullie zullen het niet geloven, maar de

preekstoel dreef in de gracht. Een paar jongens voeren erop rond alsof het een schuitje was.'

Abraham, een man met bruine ogen en een droevige oogopslag, schudt ongelovig zijn hoofd.

'Ik ga zo meteen met iemand naar het pakhuis om de schade te inventariseren,' vervolgt Rem. 'En daarna ga ik bij de schout langs. We hebben bewaking nodig als we nogmaals een samenkomst organiseren.'

'Nogmaals?' Pieter frons ongelovig zijn wenkbrauwen.

'Natuurlijk. Dank je, Geertruid.' Rem knikt naar onze dochter, die de resterende stroken linnen tot een kleine kluwen rolt. 'Dacht je nu echt dat we ons laten weerhouden? We mogen ervan uitgaan dat de burgemeesters de daders laten arresteren en de volgende keer een vendel* soldaten sturen om ons te beschermen. En zo niet, dan zullen de Staten van Holland wel ingrijpen. Ik schrijf vanavond een brief naar mijn broer in Leiden, één naar de hofpredikant in Den Haag en één naar Hugo de Groot in Rotterdam.'

'Maak je over de burgemeesters maar geen illusies. En zeker niet over Pauw. Er zijn vanmorgen in de kerk twee mannen naar hem toe gegaan om hem te waarschuwen.' Pieter tikt met zijn vingers op tafel. 'Ik zat achter Pauw toen ze hem kwamen roepen. Maar hij wuifde hen weg als twee lastige vliegen. Hij zei dat jullie dit over jezelf hebben afgeroepen.'

'Pauw is niet de enige burgemeester. Er zijn er nog drie.'

'Maar Pauw heeft de leiding.' Terwijl de drie mannen doorpraten over de machtsverhoudingen in de stad, luister ik al niet meer. Ik ben te moe. Ik verdwijn in de keuken.

2

Amsterdam, februari 1617, een week later

Rems ademhaling is regelmatig. Zacht trek ik met mijn vinger een lijn over de stoppels van zijn baard. Het is nog te vroeg om zijn gezicht goed te kunnen zien, maar ik weet dat alleen de paarse vlek rond zijn linkeroog herinnert aan de gebeurtenissen van vorige week. Mijn vingertop eindigt bij een klein litteken op zijn jukbeen, dat hij ooit heeft opgelopen toen we samen in Koningsbergen woonden. Op een middag dat ik dacht dat het nooit meer goed zou komen, gooide ik de deur voor hem dicht. Als mijn vinger de weg vervolgt langs zijn wenkbrauwen, mompelt hij iets onverstaanbaars en trekt me naar zich toe.

Ik staar voor me uit in het donker. Ik hou van hem. Toch? We zijn al zo lang samen. Toen ik jonger was, aanbad ik hem en zette ik voor hem de relatie met mijn familie op het spel. Hoe kan het dat hij tegenwoordig alleen dichtbij lijkt te zijn als we 's nachts naast elkaar in bed liggen? De zon zal pas over meer dan een uur opkomen, maar slapen lukt me niet meer. De afgelopen nachten lig ik regelmatig wakker en soms droom ik onrustig over de gebeurtenissen van vorige week. Natuurlijk heeft Rem de schout en schepenen gevraagd de relschoppers te laten vervolgen, maar tot op heden is niemand opgepakt.

Nu is het opnieuw zondag. Vandaag gaan we nergens heen. Gelukkig bleken Rem en de andere leiders realistisch genoeg om een volgende bijeenkomst een tijdje uit te stellen. In de verte slaan de klokken zeven uur. Over een uur is de eerste kerkdienst en zullen de Oude en Nieuwe Kerk volstromen met mensen. Mensen bij wie wij ooit ook hebben gehoord. Ik stel me voor hoe mijn broers en hun gezinnen schouder aan schouder de hoge deuren zullen binnengaan

en hoe de kerkstoelen die Rem en ik ooit hadden gehoord, leeg blijven. Hoe mensen naar de lege plaatsen zullen kijken en na afloop zullen zeggen: ‘Heb je het gehoord, van de familie Bisschop? Die aanhangers van Arminius hebben vorige week hun eigen bijeenkomsten georganiseerd, maar kijk eens hoe God heeft ingegrepen. Er is geen spaan van heel gebleven.’ Ik stel me voor hoe sommige vrouwen met gedempte stem in de beslotenheid van hun huizen doorpraten. Vrouwen bij wie ik me thuis voelde, maar bij wie gaandeweg de klank van hun stem veranderde als ze me groetten. Die me geleidelijk begonnen te observeren met een vreemde blik in hun ogen, alsof ze iets in mijn gezicht zagen wat er niet hoorde. Die zich van me begonnen af te wenden als ze me tegenkwamen, zo onzichtbaar mogelijk, maar zichtbaar genoeg voor mij.

Buiten klinkt wat gemompel. De bel gaat. Het gemompel wordt harder, hier en daar klinkt een schreeuw.

Ik schud Rems arm van me af en ga half overeind zitten. Bezoek? Om zeven uur ’s ochtends?

De stemmen worden luider. Zelfs door de gesloten luiken kan ik ze verstaan.

‘Doe open, arminianen! We weten dat er bij jullie gepreekt wordt!’

Gepreekt? Naast me mompelt Rem iets, en weer klinken de stemmen. ‘Joehoe! Remonstranten! Arminiáánen! We weten dat jullie thuis zijn!’ Opnieuw galmt de bel door het huis. Er klinkt gerinkel van metaal. Tromgeroffel. Gelach. Is de bel afgebroken?

Rem gaat rechtop zitten en wrijft in zijn ogen. ‘Lysbeth. Wie... Op dit tijdstip? Wat...?’ Dan springt hij uit bed, opent de luiken en vloekt zachtjes. Ik ga naast hem staan en zie een tiental donkere silhouetten, zwaaiend met fakkels in het donker. Vanuit de straat komen meer mensen aanlopen, en tot mijn verbijstering zie ik een groep van vergelijkbare grootte vanaf de andere kant naderen. Ik zie stokken. Halve tonnen die als trommel worden gebruikt. Iemand zwaait met een zelfgemaakte katapult.

‘Arminiáánen!’ Het klinkt temend, alsof ze te veel hebben gedronken. ‘Er wordt bij jullie gepreekt, toch?’

‘Rem.’ Ik grijp zijn arm vast. ‘Wat is dit? Wat heeft dit te betekenen?’

‘Ik ben zo terug,’ zegt Rem kortaf. Hij loopt de kamer uit en komt even later terug met een brandende kaars. Dan schuift hij het raam een stukje omhoog en steekt zijn hoofd naar buiten. ‘Er wordt hier niet gepreekt. We liggen nog te slapen. Geen idee wat jullie van plan zijn, maar ik wil jullie vragen om te vertrekken. En snel ook.’

‘O nee?’ Een van de mannen beneden heeft een stembereik dat ver boven het geluid van de groep uitstijgt. ‘Uw burens zeiden iets anders.’

‘U liegt!’ roept iemand. Er klinkt een schreeuw, waarna Rem in een reflex zijn hoofd terugtrekt. Een van de glas-in-loodruiten spat in scherven uiteen. Verdwaasd grijpt hij naar zijn voorhoofd. ‘Dat was op het nippertje. Ze gooien met stenen. Lysbeth, maak nú Baefje en Geertruid wakker. Ik zal Hendrik vragen om via de achterkant van het huis de schout te halen.’

Ik pak een blaker van het dressoir, houd de kaars bij die van Rem en werp nog eenmaal een snelle blik uit het raam. Ik ril bij de spookachtige aanblik van de fakkels en bij elke donkere schaduw die zich bij de meute voegt, gaat mijn ademhaling sneller. Het moeten inmiddels meer dan vijftig mannen zijn. Wat als deze kerels ons huis binnenvallen?

Op de trap stuit ik op Stijntje en Neeltje, de twee dienstmeiden, die allebei een kamer op zolder hebben. Beide jonge vrouwen zijn al gekleed voor de dag, en lijken te twijfelen of ze de trap af of weer op moeten lopen. Kort leg ik hun uit wat er aan de hand is en loop naar de kamers van Geertruid en Baefje. Baefje zit al op de rand van het bed, haar bleke blote voeten op de plankenvloer. Geertruid is langzamer. Haar ogen zijn nog klein van de slaap en haar warrige, blonde vlecht valt over haar schouder. ‘Wie maakt al dat kabaal, mama?’ vraagt ze geuwend.

In de hal wordt luid op de voordeur gebonsd. Vanuit onze slaapkamer klinkt opnieuw geluid van brekend glas.

‘Doe iets aan je voeten,’ zeg ik. ‘Nu. Jullie gaan met mij mee. Geen zorgen, de schout komt zo. Maar schiet wel op.’ Haastig duw ik de meisjes voor me uit naar de keuken aan de achterzijde, zo ver mogelijk bij het gejoel en gezang bij de voordeur vandaan.

‘Blijf in de keuken, Lysbeth,’ hoor ik Rem in de verte roepen.

Samen met Hendrik is hij bezig een zware kast naar de voordeur te schuiven.

‘Hoe wil je de schout en zijn rakkers* straks binnenlaten?’ roep ik terug.

‘Als die man er is, schuiven we de kast wel weer opzij. Ik houd zijn komst vanuit het bovenraam in de gaten.’

In de keuken, waar Stijntje en Neeltje inmiddels het vuur hebben aangestoken, springt Gomarus blaffend tegen ons op. Terwijl Geertruid bukt om de hond te aaien, klemt Baefje zich zo hard aan me vast, dat het bijna pijn doet. ‘Mama, ik ben bang.’ Ze snikt. ‘Ik ben héél erg bang.’ Geertruid draait zich naar ons toe en nu zie ik dat ook haar lippen trillen. Het liefst zou ik meehuilen, maar dat is het laatste wat ik nu moet doen. Ik probeer iets te bedenken wat hen geruststelt.

‘Het komt door papa, hè,’ zegt Geertruid dan fel. ‘Door de bijeenkomst in het pakhuis. U had gelijk, mama. Iedereen zegt dat we ketters zijn. Het was veel te gevaarlijk.’

Ik schud mijn hoofd. ‘Dat is niet waar, Geertruid. Je vader heeft nooit gevraagd om dit gajes voor ons huis, en ook niet om de rellen van vorige week. Het stadsbestuur had ons moeten beschermen.’

‘Ik weet zeker dat die kerels vanaf de kansel zijn opgestookt, mevrouw,’ bemoeit Neeltje zich ermee. Met een handgebaar maan ik haar tot zwijgen en wijs de meisjes een stoel aan de keukentafel. ‘Goed,’ zeg ik, al is er niets goeds aan de situatie. ‘Laten we...’ Ik wil ‘bidden om hulp’ zeggen, maar de woorden blijven steken in mijn keel. Als deze relschoppers in naam van de religie voor onze deur staan, bidden zij misschien evengoed voor een goede afloop aan hun zijde. Voor het eerst in mijn leven slaag ik er niet in een gebed te formulieren. Bescherm ons, is het enige wat ik kan uitbrengen.

‘Ik snap het niet, mama,’ klinkt Baefjes heldere stem. ‘Waarom zijn ze boos op ons?’

Ik wrijf over mijn neus. Die vraag had Baefje beter twee dagen geleden kunnen stellen, tijdens een rustige avondmaaltijd.

‘Het heeft te maken met onze bestemming,’ antwoord ik omzichtig. ‘De meeste mensen hier in de stad geloven dat God al voor de geboorte van de mens heeft besloten dat zijn lot vastligt. De mens is

ofwel bestemd voor het eeuwige leven, of verdoemd, en daar kan hij niets aan doen.'

Baefje kijkt me met grote ogen aan, terwijl het gebonk op de deur en het glaserinkel in de verte doorgaan. 'Ben ik verdoemd, mama? Ga ik dood?'

'Zeker niet.' Mijn stem klinkt hard en beslist. 'Je vader en ik geloven iets anders, en dat is ons geleerd door Jacobus Arminius. Arminius was hier ooit predikant. Hij stierf een maand voordat jij werd geboren. In de jaren voor zijn dood kreeg hij flinke ruzie met een hoogleraar die Gomarus heet.'

'O ja! Net als onze hond!' Baefjes gezicht klaart op.

'Ja. Nee.' Ik neem me opnieuw voor om een andere naam voor de hond te bedenken wanneer dit allemaal voorbij is.

In de verte klinken weer harde mannenstemmen. 'Zij zijn met veel meer,' zegt Baefje met bibberende stem.

'Dat lijkt misschien zo omdat ze harder schreeuwen,' probeer ik haar gerust te stellen, 'maar dat is niet zo. Veel mensen mogen het dan met Gomarus eens zijn, maar Arminius heeft ook veel aanhangers.'

'Net als oom Simon, toch?' vraagt Geertruid.

'Precies. Je vaders broer is een van Arminius' opvolgers. Hij – en wij – kunnen er onmogelijk bij dat dit lot bij een onschuldig kind bij voorbaat al vastligt, zonder dat het daar later enige invloed op heeft.' Ik maak een vermoeid gebaar. 'Laat maar, het is een ingewikkeld verhaal. En ik denk dat veel mensen partij hebben gekozen zonder dat ze zich in de discussie hebben verdiept. Hoe dan ook, als er iemand in aanmerking komt voor eeuwige verdoemenis, zijn het de kerels die voor ons huis staan.'

'Tuig van de richel is het,' bemoeit Neeltje zich er weer mee.

'Weet je wat ik deed met pestkoppen, toen ik zo oud was als jullie?' Ik demp mijn stem om Baefje af te leiden. 'Ik heb ooit bij eentje een koeienvlaai tegen zijn wambuis gedrukt, toen hij me lastigviel op straat. Niet verder vertellen, maar die pestkop is nu de belangrijkste burgemeester van de stad.'

Baefje spert haar ogen wijd open en proest het uit. Het geluid wordt overstemd door een enorm gekraak vanuit de gang.

‘Lysbeth, ze hebben beneden een luik weggebroken,’ klinkt Rems stem vanuit de achterkamer. ‘De schout komt, maar breng de meisjes en jezelf in veiligheid.’

Mijn blik valt op de afgesloten deur van de voorraadkast. Waarschijnlijk is dat de beste schuilplaats, maar alles in mij verzet zich ertegen er gebruik van te maken. Ik wil mijn kinderen niet aandoen wat mijn tante deed toen ik als jong meisje bij haar woonde. Als ik een driftbui had, sloot ze me op in de kelder. Urenlang zat ik soms op de onderste trede van de keldertrap, vechtend tegen het duister dat als een deken over me heen viel. Uiteindelijk, als mijn ogen aan het donker gewend waren, stond ik voorzichtig op en tastte naar de ingrediënten die in manden lagen opgeslagen. Wortel. Pastinaak. Soms had ik geluk en vond een brok kaas. Ik bevoelde de textuur, snoof eraan en dacht aan de warme pastei die mijn moeder ooit maakte. Af en toe zette ik mijn tanden in de kaas, terwijl ik met mijn oor tegen de deur luisterde naar de stemmen in de verte en me hoopeloos eenzaam voelde.

Ik kijk van de meisjes naar Stijntje en Neeltje, die tegen elkaar aan gedoken in een hoek van de keuken staan. Dan neem ik een besluit. ‘Stijntje en Neeltje, jullie nemen de meisjes nu mee naar buiten, door de tuin, via de poort naar het huis van de achterburen. Je tikt daar op de deur en zoekt daar onderdak. Controleer eerst goed of je achter het huis geen mannen ziet of hoort. Pas dan steek je over.’

‘Naar welk huis, mama?’ vraagt Geertruid.

‘De Hoofts, de Hasselaers, de De Vlamings. Waar dan ook, dat maakt me niet uit. Als ze jullie maar binnen laten.’ Ik pak de mantels van de meisjes uit de hal, steek twee lantaarns aan en volg hen mee naar buiten tot halverwege de tuin. Pas als ik zie dat iemand in het huis van de achterburen licht ontsteekt en de achterdeur opent, loop ik terug het huis in.

‘Lysbeth, ga met de meisjes mee,’ snauwt Rem. Hij heeft zich aangekleed, maar de knopen van zijn wambuis zitten scheef. Om zijn middel heeft hij een gordel met zijn rapier* gehangen. ‘Ik wil niet dat je hier bent als die kerels ons aanvallen.’

In paniek hol ik de trappen op naar boven. Ik open het zolderraam en zie dat een paar mannen tegen de muur urineren. In een impuls pak ik de beddenpan en een kaarsenstandaard. Zo hard ik kan, sla ik de standaard tegen de beddenpan. Het geluid is zo luid dat het aan weerszijden van het Singel te horen moet zijn.

‘Ophouden!’ Mijn stem klinkt schrill, en ik blijf ritmisch slaan, als een tamboer op een oorlogsschip.

‘Ophouden!’ herhaal ik weer, en langzaam sterven de stemmen enigszins weg.

‘Ik weet niet wat jullie van plan zijn, maar jullie moeten je diep schamen, stelletje tuig dat je bent,’ roep ik. ‘Wat denken jullie wel niet, om ’s morgens vroeg het huis van onschuldige burgers te bestormen?’

Even is het stil, maar dan begint iemand luidkeels te lachen. ‘Arminiaanse hoer! Dit is nog maar het begin. Kom maar beneden, dan zal ik jou eens bestormen!’ De man maakt een obscene gebaar en een steen vliegt rakelings langs mijn hoofd.

‘We steken de luiken in de fik,’ hoor ik. ‘We branden het huis plat.’

‘Dat doen jullie niet.’ Rem is naast me komen staan. Zijn stem klinkt kalm, maar zijn oogleden trillen. ‘Mannen, ik weet niet wat jullie van plan zijn, maar waarom doen jullie dit in vredesnaam? Heb ik iemand van jullie tekort gedaan of iemand die voor mij gewerkt heeft niet betaald? Wat hebben jullie tegen ons?’

Met stomheid geslagen kijk ik hem aan. Een van die types beneden heeft mij zojuist voor hoer uitgemaakt, en nu gaat hij met hen in gesprek? Is hij niet goed bij zijn hoofd?

‘Jullie zijn vuile arminianen!’ schreeuwt een man beneden. ‘Daarom.’ Tot mijn afgrijzen zie ik een handvol mannen die een boomstam tussen zich in draagt.

‘Pak onze waardevolste spullen bij elkaar,’ sist Rem tussen zijn tanden. ‘We moeten vluchten. Zo snel mogelijk.’

‘Nee,’ zeg ik. Ik adem diep uit en wijs naar een groepje mannen met uitgestoken hellebaarden dat ons huis nadert en de menigte uiteendrijft. ‘De schout is er. Ze komen ons redden.’

‘Goddank, u bent er.’ Rem heeft de grendel van de deur geschoven om schout Willem van der Does binnen te laten. De oude man wordt vergezeld door een groep van acht gerechtsdienaren. De laatste twee slepen iets achter zich aan. Of iemand. Een mens. Een jongen. Het bewusteloze lichaam laat een langgerekt bloedspoor achter op mijn pas geschrobde vloertegels. ‘Deze stenengooier heeft zelf een steen tegen zijn hoofd gekregen,’ verklaart Van der Does. Zijn rechterhand beeft terwijl hij de bloedende knaap aanwijst. Schout ben je voor je leven, maar deze grijsaard heeft duidelijk niet veel jaren meer te gaan.

Er klinkt een klap tegen de deur en geschreeuw terwijl de schoutsdienaren de deur uit alle macht weer dichtduwen. ‘We willen onze vriend terug!’ klinkt het gedempt.

‘Mag ik even zitten?’ vraagt Van der Does aan Rem. Twee soldaten posteren zich voor de deur terwijl de schout neerzakt op de stoel die Rem hem aanbiedt. De anderen verspreiden zich door het huis.

‘Wat is dit?’ vraag ik. ‘Wat gaat u doen?’ Nu pas realiseer ik me dat ik me in de chaos nog niet fatsoenlijk heb gekleed en gekapt. Ik draag Rems kamerjas, mijn hoofd is onbedekt en mijn haren hangen in slierten om mijn schouders. De kou van het nog onverwarmde huis trekt door mijn voeten.

‘We willen ons ervan verzekeren dat er hier geen arminiaanse dienst wordt gehouden.’ De schout gebaart opnieuw naar de gewonde knaap, die even beweegt en zacht kreunt. ‘Mevrouw, wilt u zo goed zijn deze jongeling eerste hulp te verlenen?’

Verbouwereerd kijk ik hem aan. ‘Dit stuk ongeluk heeft gekregen wat hem toekomt,’ snauw ik.

De ogen van de man flikkeren. ‘Is het niet uw christenplicht om voor uw naasten te zorgen?’

‘Is het niet uw plicht om ons te beschermen? Volgens mij hebt u wel iets beters te doen dan de kamers van ons huis te doorzoeken. Alsof we een complete arminiaanse kerkenraad in onze linnenkast hebben verstopt. Belachelijk. Jaagt u alstublieft dat... dat schorem hier weg!’

‘Gezien de omstandigheden van vorige week mag u dankbaar zijn dat wij hier zijn,’ antwoordt de schout. ‘U hebt dit over uzelf afgeroepen. Doet u uw christenplicht, dan doen wij de onze.’

‘Als u wilt dat iemand hem verzorgt, moet een van uw mannen dat maar doen. Ik houd u niet tegen.’ Woedend loop ik naar een emmer die in een hoek van de hal staat en pak een dweil. Zo beheerst mogelijk veeg ik de ergste bloedsporen van mijn tegels.

‘We hebben alle kamers doorzocht en in de kasten gekeken. Er is inderdaad geen bijeenkomst.’ De onderschout kijkt bezorgd naar de voordeur waarachter een spotlied wordt aangeheven.

‘Mogelijk zijn de deelnemers al over de schutting verdwenen.’ De schout plukt zuur aan zijn afhanginge grijze snor. ‘Ik zal aan het grauw* buiten meedelen dat er hier niemand is. Dan is het probleem vast snel opgelost.’ De oude man opent de deur en treedt naar buiten, gevolgd door twee van zijn helpers. Door het geluid van de gebroken ruiten hoor ik hoe het geschreeuw wegsterft en de schout begint te spreken. ‘Mannen, dit huis is doorzocht. Er wordt hier niet gepreekt.’ Zijn volgende woorden worden overstemd door gejoel en geschreeuw. Kort daarop staan de drie gerechtsdienaren weer in de hal en sluiten ze haastig de voordeur.

‘Het spijt me.’ Er is iets veranderd in de houding van de schout. Ik zie angst in zijn ogen. ‘Het zijn er te veel. En ze zijn niet voor rede vatbaar. Het is tien man tegen honderd, als het er niet meer zijn.’

‘Maar dat is belachelijk.’ Rem moet zijn handen om zijn mond leggen om het lawaai te overstemmen. ‘U kunt ons hier toch niet aan ons lot overlaten? Eén woord van burgemeester Pauw en een vendel soldaten jaagt die kerels hier weg.’

‘Uw buurman is al onderweg om de burgemeester te waarschuwen,’ antwoordt de schout. ‘Maar we hebben Pauws fiat nog niet ontvangen.’

‘Pauw woont maar een paar huizen verderop in de straat,’ zegt Rem. ‘Waarom duurt het zo lang?’

De schout bestudeert de flap van zijn hoed, alsof hij daarop iets bijzonders ziet. ‘De burgemeester wil eerst met een aantal andere

heren overleggen. Het spijt me. Wij staan machteloos. Ik kan niets voor u doen...'

Rem grijpt naar zijn voorhoofd en ik kan niet nalaten me ermee te bemoeien. 'Dus die autoritaire Pauw neemt alle tijd om te overleggen onder het genot van een uitgebreid ontbijt? Normaal gesproken hoeft hij maar één keer met zijn vingers te knippen en u komt in actie. Of wacht, laat me raden. Hij wil na het ontbijt ook nog een kerkdienst bezoeken, en grijpt pas in als de preek is afgelopen. En heel toevallig gaat de preek vandaag ook nog over de allerlangste Psalm.'

'Mevrouw.' Er flitst iets in de ogen van Van der Does. 'Ik neem aan dat u niet twijfelt aan de competentie van ons rechtssysteem.'

'En als ik dat wel doe?' vraag ik, terwijl een volgende ruit in stukken spat.

'U moet hulp van de stadswacht invoeren.' Terwijl Rem op de schout inpraat om versterking te laten komen, kijk ik naar de gewonde relschopper die nog steeds op de vloer ligt. Hij zal niet ouder zijn dan een jaar of zestien. *Het is uw christenplicht...* De schout is een karakterloze sul, maar ik kan deze knaap hier niet laten liggen. Hier in huis heerst nog altijd medemenselijkheid, al is dat buiten niet het geval. En misschien is die dweil van een schout dan een beetje meer geneigd versterking te laten roepen.

Ik pak de jongen bij zijn magere bovenarmen en sleep hem naar de keuken. De stof van zijn hemd is ruw en smoezelig. Ik open het kabinet en haal er een servet uit. Ik meng wat water en azijn, véél azijn. Die knaap zal voelen dat een christelijk mens zijn wonden verzorgt. De mond van de jongen vertrekt van pijn als ik het bloed van zijn voorhoofd dep. Als de rafelige wond schoon genoeg is, bestudeer ik zijn gezicht. Hij heeft krullend blond haar en zachte, bijna meisjesachtige wimpers. Zijn kin heeft nog geen baardgroei. Ik pak een handdoek uit het kabinet, wikkel die om zijn hoofd en trek het provisorische verband flink aan. Dan sleur ik de jongen naar de voorraadkast, duw hem erin, sluit de deur en gooi de sleutel in een van de ketels.

Als ik terugkom, staat Rem alleen in de hal. ‘Waar is de schout?’ vraag ik. ‘En waar zijn zijn rakkers?’

‘Ze zijn vertrokken.’ Zijn gezicht is doodsbleek.

‘Dat meen je niet.’

‘Ik heb nog voorgesteld dat hij een stuk of twintig, dertig mannen van de stadswacht zou oproepen en dat ik hun soldij betaal. Met rente. Maar hij weigerde.’

Hij begint rusteloos rondjes te lopen. ‘We moeten inderdaad gaan, Lysbeth. Ze zijn gek geworden daarbuiten. Ze zijn uit op onze spullen, en God mag weten op wat nog meer. Zorg dat je hier wegkomt, via de poort in de achtertuin. Ik breng onze belangrijkste bezittingen in veiligheid en dan kom ik ook.’

‘Ik zal u helpen met het zoeken van de belangrijkste documenten, meneer.’ Hendrik, onze laatst overgebleven hulp, duikt op uit een van de kamers. Terwijl Rem en Hendrik de geldkisten en grootboeken verzamelen, hol ik in blinde paniek de trap op, om ook boven een paar van onze waardevolste spullen te redden. Eerst til ik het portret van de muur dat Rem van ons tweeën heeft laten maken, met als achtergrond het Slot van Koningsbergen. Mijn oog valt op het kleine doodshoofd rechts onderaan op het doek, dat de kunstenaar heeft geschilderd als symbool van vergankelijkheid. Alsof de schilder ons destijds al waarschuwde.

Op de zijtafel liggen de met zilver beslagen bijbel en Rems album *amicorum** met persoonlijke teksten van zijn dierbaarste vrienden. Ernaast staat een Delfts blauwe vaas, gevuld met negentien rozen. Vier dagen geleden heeft Rem ze voor me meegenomen ter gelegenheid van onze trouwdag, en met de verontschuldiging dat hij die avond niet zou mee-eten. Opnieuw niet. Ik had de bloemen met gemengde gevoelens in ontvangst genomen. Het voelde alsof hij iets afkocht. Alsof hij de ontbrekende tijd die hij vroeger voor me vrijmaakte, wilde opvullen met geschenken. Ik wend mijn blik weer af van de vaas. Mijn hoofd weigert dienst en mijn gedachten worden overstemd door de spotliederen die buiten worden gezongen en geschreeuwd. Ik moet eerst iets fatsoenlijks aantrekken, bedenk ik opeens. Wat zullen de mensen wel niet denken als ik in een hemd en Rems kamerjas de straat op loop?

‘Gelukkig,’ hoor ik Rem roepen. ‘De buurman komt ons te hulp. Hij heeft een paar mannen in de tuin staan die spullen van ons kunnen aanpakken.’

Als ik vlug een rok en jak heb aangeschoten, hoor ik gehijg naast me. Een natte neus snuffelt aan mijn hand. Met een gillette spring ik opzij. ‘Gomarus, je jaagt me de stuipen op het lijf!’ zucht ik. De hond jankt zachtjes.

‘Malle hond, jij bent natuurlijk ook bang.’ Ik streek nerveus de gevlekte vacht van het dier dat ik de afgelopen dagen in de keuken steeds vaker restjes voedsel heb toegestopt, in navolging van Baefse. ‘Je wilt waarschijnlijk ook zo snel mogelijk weg. De achterdeur naar de tuin gaat zo open.’ Pratend tegen de hond maak ik voorzichtig de randen van het portret van de lijst los en rol het schilderij op.

‘Lysbeth, opschieten!’, klinkt Rems stem van beneden.

‘Ik kom!’ Het schilderij neem ik onder mijn ene arm mee. Onder mijn andere arm draag ik de bijbel. Het album amicorum laat ik liggen, net zoals de peperdure handspiegel die Rem me dit najaar cadeau heeft gedaan. Ook mijn mantelspelden en kleding blijven achter. Misschien kan ik straks nog net de roemers van Venetiaans glas en de pot peper uit de keuken meenemen.

‘Lysbeth,’ zegt Rem en hij komt naar me toe. ‘We moeten gaan. Die voordeur houdt het niet lang meer.’

Ik blijf staan. Ik herinner me iets. Het snuisterijenkastje in onze kamer dat van mijn moeder is geweest. Het kastje is van eenvoudig hardhout, zonder enige versiering, en heeft een stevig slot. Het is een alledaags ding, maar de inhoud is dat niet. De brieven die zij me heeft geschreven vlak voor ze stierf, voor elke hoogtijdag in mijn leven één, zijn onvervangbaar. Hoe kon ik dat vergeten?

‘Heb jij het kastje uit onze slaapkamer al weggebracht?’ vraag ik.

‘Dat houten ding?’ Rem schudt ongeduldig zijn hoofd.

‘Wacht op me,’ zeg ik. ‘Ik ben zo terug.’ Voor hij me kan tegenhouden, leg ik de bijbel en het schilderij op tafel en ren de trap weer op, naar de slaapkamer.

‘Lysbeth!’ Zijn stem klinkt hard en gespannen. ‘Lysbeth, laat dat kastje staan en kom nú naar beneden. Het is te laat!’

Ik grijp het kistje en draai het op slot.

‘Lysbeth!’ Ik hoor hem vloeken. ‘Zoek het dan zelf maar uit. Ik ga!’

Nog steeds op mijn sloffen ren ik de trap af, terwijl ik mijn best doe om niet te struikelen. Had ik maar eerder mijn schoenen aange-trokken. ‘Ik kom eraan,’ hijg ik. ‘Wacht even, ik ben er bij-’

Net op het moment dat ik mijn voet in de hal zet, breekt de voor-deur met donderend geraas open. Rem is er niet meer. Er klinkt gejuich en in een flits zie ik de zee van mannen, klaar om binnen te stormen. Hoe ik het doe, weet ik niet, maar op de een of andere manier dragen mijn benen me naar de keuken. Op de drempel strui-kel ik en het kistje valt uit mijn handen. Het stuitert over de tegels en belandt in de hoek waar de bezem staat. Oprapen kan niet meer. Ik zie hoe Rem in de tuin tegen de schutting klimt, en hoe armen aan de andere kant hem eroverheen trekken. Waarom heeft hij de poort niet genomen? ‘Mevrouw Bisschop,’ klinkt vanuit de tuin van de burens. ‘Klimmen. Meteen! Wij vangen u op.’

Achter me hoor ik voetstappen, gerinkel van glazen en metaal. Harde stemmen. Gelach. ‘Graaien maar jongens! Dit huis is van ons!’ Ik wil omkijken. Zien hoe ze mijn kasten opentrekken, mijn per-sonlijke spullen aanraken met hun vieze vingers en op mijn stoelen gaan zitten met hun gore achterste. Ik wil naar ze schreeuwen. Hen slaan met die zilveren kandelaars waar ze nu gretig naar grijpen. Hen wegjagen, krabben en met geweld in de gracht duwen. Voor mijn geestesoog verschijnt het Bijbelverhaal van de vrouw van Lot, die omkeek naar de ravage in Sodom en Gomorra. De enkele seconden dat ze bleef staan, werden haar fataal.

Terwijl al die gedachten door mijn hoofd schieten, komen drie kerels het huis uit. Eén is gewapend met een stok, een tweede heeft de met zilver beslagen bijbel in zijn hand, de derde draagt een ham bij zich. Ik aarzel geen seconde meer en ren naar het poortje, terwijl achter me de voetstappen dichterbij komen.

‘Hé, Arminiaanse hoer!’

Ik kijk naar de schutting waarachter Rem verdwenen is, maar ik zie niets. Rem is weg, en de knechten die hem hebben geholpen zijn

nergens te bekennen. Mijn tijd is om. Ik ren langs de spoelbak met de pomp en het bleekveldje voor de beddenlakens naar de poort. Mijn sloffen klepperen op de keien en vertragen mijn gang.

Net als ik met een ruk het poortje heb geopend en de hoek om wil rennen, voel ik hoe iemand me naar achteren trekt. Met een smak val ik op de grond.

‘Kijk nou toch eens. Daarbinnen openen ze de wijnvaten, maar wij hebben een arminiaans wijf te pakken.’ Een jonge, grofgebouwde man met een door de pokken aangetast gezicht en dicht bij elkaar staande ogen kijkt grijnzend op me neer. De man van de ham.

Zo snel mogelijk krabbel ik overeind. Net als ik wil schreeuwen, legt mijn aanvaller een vuile hand op mijn mond. ‘De dag begint goed.’ De kerel legt de ham voorzichtig naast me neer, duwt me tegen een muur en haalt zijn neus op. ‘Hé, Claes, Corneel. Hebben jullie wel eens een oud wijf geneukt?’

Verstijfd van angst kijk ik naar de twee andere mannen. Ze lijken allemaal niet ouder dan een jaar of twintig. Dit zullen ze toch niet doen? Zelfs types als zij zullen toch wel enig respect kunnen opbrengen voor vrouwen van mijn leeftijd? Ik dank de hemel dat ik Baefje, Geertruid en de dienstmeiden heb weggestuurd, en vurig hoop ik dat ze mij de moeite niet waard vinden voor een verzetje. De eerste neemt me van top tot teen op en likt langs zijn lippen. ‘Corneel, wat denk je ervan?’ zegt hij. ‘Het hoeft maar een paar minuten te duren. Daarna snijden we die heks de keel door en halen de buit verder op.’

De ander kijkt nerveus om zich heen. ‘Kom, Claes,’ zegt hij dan tegen zijn maat. ‘Ik wil weer naar binnen. Alle waardevolle spullen zijn daar, man. Met dat geld kunnen we bij de haven een schip vol jongere hoertjes betalen in plaats van één oud wijf. Duizenden guldens hebben ze hier en...’ Claes denkt na. De seconden lijken uren te duren. Dan knikt hij instemmend. Ik adem huiverend uit als ik zie dat de twee zich van me afwenden en weer teruglopen naar ons huis, maar ik weet niet of ik opgelucht kan zijn, of bang. Ik ben nog steeds overgeleverd aan een ham-etende griezel die veel sterker is dan ik. Hij is even afgeleid door het tumult in ons huis. Met alle kracht die ik in me heb, probeer ik me los te worstelen. Ik slaag erin overeind te

krabbelen, maar net als ik van me af wil slaan, duwt hij me weer hardhandig tegen de muur. Door de pijn waarmee ik met mijn hoofd tegen de stenen klap vergeet ik even de angst die door mijn lijf raast. Met één hand houdt de man mijn polsen boven mijn hoofd, met zijn andere rukt hij aan mijn jak. De stof bij mijn borsten scheurt en ik voel zijn lippen in mijn hals. Zijn tong likt gulzig langs mijn huid en dringt mijn mond binnen. Ik kokhals bij de zure smaak van bier en visresten.

‘Een ouwe hoer,’ hijgt hij. ‘Die zijn al lekker ingereleden. Ik zal je eens laten zien wat we met arminiaanse sloeries doen.’ Met zijn ene hand frummelt hij aan zijn broek, terwijl hij met zijn andere mijn polsen pijnlijk vast blijft klemmen. Ik probeer hem opnieuw te schoppen, maar het lijkt of mijn benen geen kracht meer hebben. Hij lacht en tast met zijn hand onder mijn rok. Ik knijp mijn ogen dicht alsof ik daarmee het onvermijdelijke kan afwenden. God, bid ik, dit is het einde. Hoe kon ik zo stom zijn om te denken aan een schilderij, aan een wandkleed en zelfs aan het kistje met de brieven, terwijl ik daarmee mijn eer, mijn leven in gevaar bracht? En waar is Rem? Waarom heeft hij niet op me gewacht? Waarom komen de knechten van de burens me niet te hulp?

‘Rotbeest, wegwezen,’ hoor ik in de verte. Door een waas zie ik bruin met witte vlekken. Ik hoor geblaf. Gomarus. Natuurlijk. De hond is geen partij voor de sterke man, maar hij springt wel blaffend rond en hapt in zijn broek – of in iets anders? ‘Opzouten. Blijf van mijn ham af.’ De man schopt weer van zich af en Gomarus jankt. Hij hapt opnieuw. *God, red me. Dit is mijn enige kans.* Met alle kracht die ik in me heb, schop ik mijn aanrander in zijn kruis. Ik hoor gebrul. De man krimpt ineen. Als in een roes dragen mijn blote voeten me de steeg door. Elk moment kan hij me inhalen. De smalle gang die tussen de tuinen van het Singel en de Herengracht loopt is nu rustig, maar vanuit de verte zie ik opnieuw een paar mannen aankomen. Ik ren een stukje naar links, negeer de pijn van stenen en takjes onder mijn voeten en beland in een volgende steeg, die tussen twee lage bakstenen muren door loopt. Op sommige plaatsen zie ik een poortje dat naar een tuin leidt.

Ik ruk aan een van de poorten. Die is dicht. ‘Daar is ze!’ klinkt het in de verte. ‘Denk je dat we je niet vinden, stom wijf?’ Ik kijk om me heen. Naast de poort heeft iemand een emmer neergezet met de inhoud van een latrine. De stank is weerzinwekkend. In een impuls grijp ik de metalen bovenkant, laat de inhoud op de grond stromen en zet de emmer omgekeerd tegen het muurtje. Ik plaats mijn voet erop en slaag er zo in de bovenrand van het muurtje te pakken. Ik duw mijn andere voet in een kleine holte tussen de bakstenen en hijs mezelf omhoog, bang dat iemand me elk moment opnieuw zal grijpen. Mijn handpalmen branden, ik voel de stenen schuren langs de plekken waar mijn jak is opengescheurd en ergens onder mijn rechtervoet schrijnt een pijn die ik bewust negeer. Ik gooi mijn been over de rand waarachter zich de diepte bevindt waar ik hopelijk veilig ben. Ik spring. Het maakt me niet meer uit of ik val. Mijn rok blijft haken en ik hoor de stof scheuren. De pijn in mijn enkels wanneer ik op de half bevroren aarde val, is niet belangrijk. Met bonzend hoofd krabbel ik overeind en strompel ik over een moestuinbed, langs een privaat en een strak gesnoeide haag naar het dichtstbijzijnde huis. Ik bons op de achterdeur, terwijl ik schreeuw met alle kracht die ik in me heb, net zo lang tot iemand de deur voor me opendoet.

‘Lieve hemel. Mevrouw De Bisschop, wat is er aan de hand?’ Ik zie de grijze schapenkrullen van oud-burgemeester Gerrit Witsen, de belangrijkste politieke bondgenoot van Reinier Pauw. Beschaamd registreer ik de blik waarmee deze keurige man naar mijn bevlekte en gescheurde jak en rok kijkt, en ik trek het kledingstuk zo goed en zo kwaad als het gaat om mijn bovenlichaam. Tot mijn opluchting doet hij de deur van zijn huis verder open. ‘Ik hoorde geschreeuw in de verte. Iemand had het over een overval op uw huis. En opeens zie ik u hier. Wie... wat...’ Het kost hem duidelijk moeite om woorden te vinden. Zijn onbehulpzaamheid, en het feit dat hij blijkbaar wist dat er iets afschuwelijks gebeurde, maar geen poging heeft gedaan om ons te helpen, brengt me plotseling buiten zinnen. ‘Dit?’ zeg ik veel te hard, en mijn overslaande stem klinkt in mijn eigen oren als die van een vreemde. ‘Dit komt door dat tuig van de richel dat zich calvinist noemt en dat zo

nodig arminiaantjes wil pesten. Mensen die u steunt.’ Ik sla mijn ogen ten hemel en zie nu pas dat veel ramen van de omringende huizen zijn geopend en dat een stuk of zes, zeven burens naar me kijken. Allemaal mensen die iets hadden kunnen doen, maar geen vinger hebben uitgestoken. Ik voel hun sensatiebeluste blikken, bijna even dreigend als de roedel hufters die mijn huis belaagde. ‘Had ik jullie niet gewaarschuwd?’ roep ik. ‘Dit is allemaal te danken aan de predikanten die mensen tegen ons hebben opgehitst. Jullie lieten een stelletje misdadigers het huis van onbesproken burgers omsingelen en overvallen. En jullie keken toe. Jullie zijn net zo schuldig als zij.’ De vele gezichten en ramen in de omringende huizen beginnen te draaien. Ik wankel en voel nog net hoe handen me opvangen. Dan wordt alles zwart.

Ik lig op een houten bank met een kussen onder mijn hoofd. Iemand heeft een deken over me heen gelegd. De fluwelen gordijnen zijn half gesloten en enkele meters bij me vandaan brandt een haardvuur onder een schouw met aan weerszijden twee familiewapens. Mijn hoofd bonkt zwaar. Ik wil niet denken aan wat er is gebeurd. Ik wil alleen maar weten waar mijn meisjes zijn. Of ze veilig zijn.

Ik richt me een beetje op en trek de deken tot onder mijn kin om mijn gehavende bovenlijf te bedekken. Aan de andere kant van de kamer, aan een ronde tafel waarop enkele glazen staan, praat een vrouw van een jaar of veertig, mevrouw Witsen, denk ik, gedempt met iemand van haar personeel. ‘... en toen barstte pas echt de hel los. Ze hebben geprobeerd nog twee huizen binnen te vallen. Maar bij de familie Bisschop is de schade verreweg het ergst.’

Ik schraap mijn keel om iets te zeggen, maar de vrouwen hebben al gezien dat ik wakker ben. Mevrouw Witsen schiet overeind en komt aan de rand van het bed zitten. Ze pakt mijn handen. ‘Och-arme, lieve mevrouw Bisschop, wat afschuwelijk. Ik heb er geen woorden voor.’ Ze slaagt er desondanks in een hele woordenvloed over me uit te storten, maar het dringt nauwelijks tot me door.

‘Baefje, Geertruid,’ mompel ik. ‘Rem...’

‘Uw dochters zijn bij de familie De Vlaming,’ zegt ze. ‘Maakt u zich geen zorgen, er wordt goed voor hen gezorgd.’

‘En mijn man?’ Ik schiet overeind. ‘Rem, waar is hij?’

‘We weten het niet. Mijn man is gaan kijken. Hij zegt dat het tafereel... net de Apocalyps is.’

Ik wil opstaan, maar mijn hoofd bonkt alsof iemand er met een moker op heeft geslagen. Ik sluit mijn ogen en open ze weer, maar de beelden van de nachtmerrie waarin ik ben beland, zijn niet te verdrijven.

‘Rem,’ fluister ik. ‘Hij heeft me alleen gelaten.’

Mevrouw Witsen kijkt naar haar meid, die geruisloos uit de kamer verdwijnt. ‘Mevrouw Bisschop,’ zegt ze zacht. ‘Ze zijn uw man aan het zoeken. Hij komt terug. U zult het zien.’

Weer wil ik zeggen dat hij me alleen gelaten heeft. Waarom liet hij me achter in het huis en klom hij zelf over de schutting? Ik had hem gevraagd om op me te wachten. Nog steeds voel ik de handen van mijn belager op mijn lichaam, ik proef de gore smaak van zijn tong in mijn mond. Ik voel me besmeurd. Vernederd. Leeg. En niet in staat om te praten.

‘De meisjes,’ zeg ik weer.

‘Die zijn veilig,’ herhaalt ze. ‘De familie De Vlaming heeft zich over hen ontfermd. U kunt voorlopig maar beter hier blijven. Nog niet alle relschoppers zijn weg.’ Ze overhandigt me een kom heet water met een sterke geur. ‘Thee,’ zegt ze. ‘Uit Indië. De chirurgijn heeft het me een tijdje geleden voorgeschreven toen ik leed aan maagklachten. Het schijnt een kalmerend effect te hebben.’

‘Ik wil naar mijn meisjes,’ zeg ik, terwijl ik rillend een slok van het goedje neem. Het smaakt bitter.

‘Weet u wat?’ Haar grijze ogen glanzen meelevend in haar wat hoekige gezicht. ‘Ik neem u eerst mee naar boven. Daar kunt u zich oprispen en een paar kledingstukken van mij lenen. Dan zullen we u daarna naar uw dochters brengen. Ze maken het goed. Echt.’

Uitgeput loop ik achter haar naar de bovenvertrekken, waar het ruikt naar lavendel en munt. Ik protesteer niet als ze me helpt om mijn groezelige, gescheurde jak uit te trekken. Ik protesteer evenmin als de meid met een kom geurend warm water komt en mijn voeten een voor een begint af te sponzen.

‘Deze rok zal wel passen. Hij zal alleen een beetje te lang zijn, misschien,’ zegt mevrouw Witsen. Ik neem zwijgend de wijde zwarte rok met bijpassend jakje van haar aan. Ze is lang en mager en misschien wel een kop groter dan ik. Het jakje zit strak om mijn lichaam. Maar met elke knoop die ik vastmaak, voel ik iets van mijn daadkracht terugkeren.

‘Dank u wel,’ zeg ik zacht, en ze glimlacht naar me. ‘Zeg maar Agneta.’

Als ik op geleende sloffen achter haar aan de trap afdaal en mee-loop naar de achterkamer, staat Gerrit Witsen met zijn rug naar de haard. Er is iemand bij hem, een reus met een bos haar die ooit vuurrood is geweest. Arnt. Met een snik ren ik naar hem toe en laat me in zijn armen vallen, zoals ik dat vroeger ook deed. Als klein meisje, toen onze moeder overleed. En later, toen hij probeerde te bemiddelen bij een uit de hand gelopen conflict tussen Rem, Jan en mij. Nadat ik een tijdje tegen hem aangeleund heb, houdt hij me een eindje van zich af. De blik waarmee hij me aankijkt, is een mengeling van opluchting en gêne.

‘Er is zojuist een vendel soldaten gearriveerd,’ zegt hij. ‘De mannen zijn verjaagd. Burgemeester Pauw schijnt zo meteen te komen kijken. Als je wilt, mag je met mij meelopen.’

‘Zou je niet liever nog even...’ begint Agneta Witsen, maar ik schud mijn hoofd.

‘Nee, dank u... je, ik wil graag mee. Dank je wel voor je goede zorgen.’ Net wilde ik nog naar de meisjes, maar nu ik weet dat ze veilig zijn, zegt alles in me dat ik eerst met eigen ogen wil zien wat die schurken met mijn huis gedaan hebben, voordat mijn kinderen dit zien.

‘Goed.’ Ze haalt haar schouders op. ‘Wacht even.’ Ze loopt naar een aangrenzende kamer en reikt me een oude huik* aan. ‘Het vriest. Sla deze om als je naar buiten gaat.’

Zwijgend loop ik met Arnt terug door dezelfde steeg als waardoor ik gekomen ben. Ik heb de zoom van mijn geleende rok wat opgetild, zodat hij niet te veel vervuild raakt door het slijk. Ik ben op mijn

hoede, bang dat er nog aanvallers in de buurt zijn, maar Arnt heeft zijn hand op het gevest van zijn degen gelegd. De steeg is vrijwel verlaten. Wanneer er toch een man voorbijloopt, doe ik instinctief een stap opzij. ‘Lysbeth.’ Arnt staat even stil. ‘Wat is er nu precies met je gebeurd? Ik hoorde van je val in de tuin. Van... je gescheurde kleren. Wat hebben die rotzakken met je gedaan?’

‘Het was er maar eentje. En ik heb hem van me af geschopt.’ Mijn stem is hard en afstandelijk. Misschien omdat ik er zelf nog niet bij kan. Omdat de woorden ‘maar eentje’ me helpen de gebeurtenis kleiner te maken. En omdat ik niet wil dat mijn broer mij in die situatie voor zich ziet. ‘Het gaat wel,’ zeg ik mat. ‘Ik kom er wel bovenop.’

‘Als het goed is, is er nu een groot vendel van de schutterij bij jullie huis, dat de laatste relschoppers heeft verjaagd.’

Ik knik afwezig. ‘Weet je ook waar Rem is?’ Het is dezelfde vraag als vorige week, toen ik voor Arnts brouwerij stond. Weer is daar die angst en bezorgdheid om Rem, maar ook boosheid en verontwaardiging. Nog meer dan enkele dagen geleden.

Arnt schudt spijtig zijn hoofd. ‘Ze hebben Rem nog niet kunnen vinden. Ik begreep dat die schurken massaal achter hem aan zijn gegaan.’ Hij wrijft over zijn kin. ‘Je weet dat ik het niet altijd eens ben met Rems opvattingen. Maar dit... De smeerlappen. Dit zullen ze berouwen. Ik zal ervoor zorgen dat jou niets overkomt. Ik sta aan jouw kant.’

Ik bestudeer zijn vertrouwde, brede gezicht met de forse baard. Hij is de broer die me als kind op zijn schouders tilde, in het rond zwaaide of net zolang kietelde tot ik om genade smeekte. Als hij er was, was het leven anders. Lichter. Toen moeder stierf, was hij degene die me vasthield. Haarscherp herinner ik me hoe ik schreeuwend tegen de deur sloeg waarachter haar dode lichaam lag. Hoe Arnt naar me toe kwam en mijn armen omlaag duwde, me tegen zich aan drukte in een ijzersterke greep die toch voelde als een warme deken, net zolang tot ik stopte met gillen en slaan. Hij was er voor me. Maar ook toen al kon hij me niet beschermen tegen de schaduwkant van het leven.

‘O ja? En wat is die kant dan?’ val ik uit. ‘In familiediscussies sluit je je steeds vaker bij Jan aan.’

Arnt blijft staan. ‘Mogen mensen ook gewoon geen partij kiezen? Ik wil alleen maar het beste voor iedereen. Ik ben een praktisch mens, dat weet je. Ik zou willen dat Rem zich iets minder vastbeet in zijn ideologie. Ik hoef je vast niet te vertellen dat jullie invloedrijke vijanden in de stad hebben. Je kunt in elk geval voorlopig maar beter in de luwte blijven.’ Hij kijkt me doordringend aan. ‘En waar sta jij eigenlijk?’

Ik slik. ‘Achter mijn man,’ zou ik nu moeten zeggen. Maar als ik kon, bleef ik net als Arnt het liefst buiten de discussie over dat ene punt. Ik wil gewoon leven. Natuurlijk is het belangrijk om na te denken over je zielenheil en eeuwige lotsbestemming, maar niets in mij gelooft dat God wil dat mensen hiervoor elkaars ramen inslaan. Dus in plaats van zijn vraag te beantwoorden, begin ik weer te lopen, naar de hoek waar de steeg overloopt in het Singel, slechts enkele meters van ons huis.

De straat staat vol mensen die in groepjes staan te praten, net als vorige week bij het pakhuis. Als we dichterbij komen, probeer ik met mijn ogen het tafereel te bevatten dat ik zie. Het huis dat Rem voor ons heeft laten bouwen toen we terugkwamen uit Koningsbergen. Het huis waar Baefje is geboren, waar we nieuwe vrienden maakten en weer kwijtraakten. Dat huis is geworden zoals ik mezelf ook voel. Besmeurd, vies, geruïneerd. De stoep is bezaaid met kapot gehakte wijnvaten en stukgeslagen meubilair. Overal liggen voedselresten. Op de plek waar eerst de zware met houtsnijwerk versierde voordeur zat, zit een groot gat. De ramen zijn aan stukken. Een tapijt is naar buiten gesleept en ondergebraakt. Aan weerszijden van de deur staan twee schutters, alsof er nog iets te verdedigen valt. Iets zuurs welt op in mijn keel en ik loop weg naar de gracht om daar over te geven.

Als ik me omdraai, staat Arnt enkele meters bij me vandaan iets in zichzelf te mompelen. ‘De schoften,’ zegt hij dan tegen me. ‘Mischien kun je toch maar beter niet naar binnen gaan.’

Ik schud mijn hoofd en kijk naar de gevelsteen met het luipaard, die Rem in de muur heeft laten plaatsen. Het luipaard als symbool van nieuwe, onbekende bestemmingen. Van een feilloos instinct en onbevreesdheid. Allemaal eigenschappen die pasten bij Rems snelle koopmansgeest, en tot op zekere hoogte ook bij mij. Tot vandaag.

‘Ik ga naar binnen,’ zeg ik, en ik loop langs Arnt heen, door het gat van de deur, de hal in. Daar leun ik tegen de lambrizing. Ik zie leeggetrokken en omgegooiden kasten, een vloer die plakkerig is van wijn en bier. Op de grond ligt het portret van Rem en mij. Het is met een mes dwars doormidden gereten. Ik raap het op en laat mijn vingers langs het beschadigde doek glijden, alsof ik daarmee iets kan herstellen.

Met onzekere stappen loop ik naar de keuken, op de voet gevolgd door Arnt. Aardewerken potten en kannen liggen aan scherven op de vloer tussen de rozen die Rem voor me had gekocht en waarvan de blaadjes zijn vertrapt. De porseleinen borden zijn verdwenen, evenals het koperwerk, de kroonluchter, de hakmessen en het wafelijzer. Het kistje, dat ik tijdens mijn vlucht uit mijn handen liet vallen, is ook weg.

De deur naar de tuin staat open en de februariwind waait naar binnen. Ik klem me vast aan Arnts arm. De tuin. Het beeld van mijn aanrander dringt zich opnieuw aan me op. Misschien hebben ze hem opgepakt. Maar wat als hij nog ergens rondloopt? Wat mij betreft mag hij rotten in de hel. ‘Weet je zeker dat er niemand meer door de poort naar binnen kan komen?’ vraag ik aan Arnt.

Die schudt zijn hoofd. ‘De mannen van de schutterij vertelden me net dat er geen achterblijvers meer zijn. Achterin ligt alleen een hond in een hoek aan een ham te kluiven. Dat is jullie hond, toch?’

De bovenverdieping is er bijna net zo slecht aan toe als beneden. De kleding uit mijn kabinet ligt verspreid op de grond, vertrapt en gescheurd. Overal liggen veren van de aan repen gesneden kussens. Ik wil me het liefst op het bed laten vallen, maar dat is verdwenen. Alleen het bedgordijn ligt op de grond. De rest is in stukken uit het raam gesmeten.

‘Lysbeth.’ Een stem die ik uit duizenden herken. Ik voel een hand op mijn schouder. Als ik me omdraai, voel ik mijn benen slap worden. Ik kijk in Rems ogen en slaak een zucht. ‘Je leeft,’ zeg ik schor, en even schiet door me heen dat ik die woorden vorige week ook heb uitgesproken.

‘Dat scheelde niet veel,’ antwoordt hij zacht. ‘Lysbeth, jij leeft. Goddank. Ik weet niet wat ik moet zeggen. Hebben ze... Waar bleef je? Waarom kwam je niet eerder?’ Bij die vraag is het alsof er iets in me knapt. Ik verstijf als hij zijn armen om me heen wil slaan. ‘Raak me niet aan.’ Ik doe een stap naar achteren. ‘Je hebt me aan mijn lot overgelaten. Hoe kón je dat doen? Je wist wat me zou kunnen overkomen.’

Hij kijkt moeilijk. ‘Ik riep je wel drie keer, maar je kwam niet.’

‘Dan nog. Je had op me moeten wachten.’

Hij veegt over zijn ogen en pakt vervolgens mijn hand. ‘We zorgen ervoor dat die ratten terecht worden. Hoe ben je weggekomen?’

‘Hoe ik ben weggekomen?’ Mijn stem trilt van verontwaardiging. ‘Iemand van dat addergebroed drukte me tegen de muur terwijl jij...’ Ik slaag er niet in om meer woorden te vinden. ‘Als Gomarus er niet was geweest...’

‘Gomarus?’ Rems wenkbrauwen schieten omhoog.

‘Laat maar.’ Ik wrijf over mijn hoofd, dat maar blijft bonzen. ‘Ik kan nu niet meer nadenken. Deze chaos. Waar moeten we beginnen?’

Hij raapt een Delfts blauwe potscherf van de vloer. ‘Weet je nog dat we samen dit huis lieten bouwen? Ik was trots op elke steen die we hebben laten leggen.’ Hij trekt me naar zich toe en omdat ik te moe ben om te protesteren, laat ik alsnog toe dat hij mijn haren streelt. ‘We zullen ons huis herbouwen, Lysbeth. We zullen ons leven weer opbouwen. Net als toen we terugkwamen uit Koningsbergen. Ik weet nog niet hoe, maar ik zal er alles voor geven. Allereerst in het gesprek met Reinier Pauw en de schout. Ze hebben net het kantoor gezien en willen ook hierboven de schade inspecteren.’

‘Pardon?’ Mijn stem schiet uit. ‘De schade inspecteren? Die ellendelingen hebben niets, maar dan ook niets gedaan om ons te helpen, en nu komen ze aapjes kijken? Als ik die schijnheilige Reinier zie, schop ik hem eigenhandig ons huis uit.’ Achter me schraapt iemand zijn keel. Ik draai me om en kijk in het gezicht van een stuk of acht mannen van de vroedschap. Pieter de Vlaming, Abraham Boom en Jan bestuderen geïnteresseerd de schilderijen op het plafond. Reinier Pauw lijkt dwars door me heen te kijken.

‘Zo, daar is hij dan.’ Ik kijk terug zonder mijn ogen neer te slaan. ‘De grote Pauw heeft zich verwaardigd om een kijkje in ons huis te nemen. En, bent u tevreden met het resultaat, meneer de burgemeester?’

Ik zie nu ook schout Willem van der Does, die zijn mond wil openen om iets te zeggen. ‘Misschien kunnen u en uw rakkers in elk geval een bezem pakken, meneer Van der Does, om de puinhopen op te ruimen die u een paar uur geleden hebt achtergelaten.’

Ik verwacht op zijn minst een terechtwijzing. Misschien zetten ze me wel in de cel vanwege gebrek aan eerbied voor het gezag. Het kan me niets schelen. Maar tot mijn verbazing blijft het stil. Jan doet een stap naar voren en opent zijn handen. Reinier Pauw rommelt in zijn zak, pakt een zakdoek en dept zijn ogen. Krokodillentranen. Ik kan de nabijheid van die kwezels niet meer verdragen. Ik verlaat de kamer. Rem moet het maar verder met hen uitzoeken.

In de keuken ruikt het naar urine, wijn en een vreemde mengeling van kruiden. Op de grond voor me ligt een tinnen, halfopen mosterdpot en een boodschappenbriefje dat ik voor een van de meiden heb geschreven. Ik verfrommel het briefje en denk aan Rems woorden. *We zullen ons leven herbouwen, Lysbeth. Net als toen we terugkwamen uit Koningsbergen.* Ik pak de bezem, die nog op dezelfde plek in de hoek staat, en begin te vegen. Scherven. Meelresten. Kruidnagelen. As. Een blok turf. De korsten van een brok kaas. Dan pas hoor ik de gedempte stem en het gebonk. En opeens weet ik het weer. De voorraadkast. Ik heb daar iemand opgesloten. En de sleutel weggegooid.

‘Help!’ klinkt het zacht van achter de deur. ‘Laat me eruit!’ De gewonde vandaal. Misschien is hij gevaarlijk, maar misschien ook niet. Ik probeer me het gezicht van de knaap voor de geest te halen toen ik het verband om zijn hoofd wikkelde. Een jaar of zestien was hij, met blozende wangen en gesloten ogen. Een kind haast.

Ik sta in tweestrijd. Misschien moet ik Rem roepen. Of Jan, of Abraham of Pieter. Maar deze stenengooier is niet groot en sterk, en bovendien is hij gewond. Daarnaast heb ik geen zin om opnieuw met

de hypocriete regenten op de bovenverdieping geconfronteerd te worden die hem misschien nog een paar duiten toestoppen als dank voor zijn bijdrage aan de ondergang van Amsterdamse arminianen. Gomarus komt de keuken in en schudt zijn vacht. Blijkbaar regent het, want de druppels vliegen in het rond.

‘Gomarus,’ zeg ik. ‘Smerige hond die je bent. Je hebt mijn leven gered.’ Gomarus springt blaffend tegen de kastdeur op en begint onrustig aan de kier eronder te snuffelen. Ik aai het dier tussen zijn oren.

‘Alstublieft, mevrouw,’ klinkt het. De stem is hoog, de jongen heeft nog niet eens de baard in de keel. ‘Laat me eruit. Maar wilt u die hond tegenhouden? Ik ben bang voor honden.’

Ik glimlach tegen Gomarus. Dit kind kan ik aan. Ik grijp de pook, die wonder boven wonder nog steeds op dezelfde plek bij het vuur ligt, en denk na. De sleutel. Zo’n klein voorwerp is een speld in een hooiberg in de chaos in de keuken. Waar had ik die sleutel ook alweer gelaten? Of moet ik een van de laatste intacte deuren van ons huis forceren?

Ik leun tegen de deur en praat met lage stem door de kier, zoals mijn tante jaren geleden tegen me sprak als ze me opsloot in de kelder. ‘Als je belooft je te gedragen, knul, haal ik je eruit.’

‘Dat belooft ik,’ klinkt het gedempt.

‘En hoe weet ik dat zeker?’

‘Ik belooft het mevrouw, echt. Ik zweer het op de Bijbel.’

‘Hier in de tuin staat een groepje mannen van de schutterij. Ik hoef maar een kikk te geven en ze slaan je in de boeien.’

‘Ja, mevrouw.’ In de tuin hoor ik de schutters, die zich ergens vrolijk om lijken te maken. Het blijft even stil achter de deur.

‘Mevrouw?’

‘Ja?’ Ik voel een zekere triomf. Dit is het laatste restje waardigheid dat ik heb behouden. Het leven van dit crimineeltje is in mijn handen.

‘Mevrouw, wilt u mij toch nog even laten zitten?’

‘Laten zitten? Wil je de rest van je leven in de voorraadkast doorbrengen?’

‘Nee mevrouw. Maar als u mij eruit laat, hangen ze me aan de galg. Of ze hakken mijn hoofd eraf.’

‘Dat klopt. Dus je sterft liever in eenzame opsluiting?’

Het blijft even stil. ‘Misschien.’ Er klinkt geschuifel. ‘Dan heb ik meer tijd om mijn zonden te overdenken, mevrouw. En om deze peer op te eten.’

Ik leun tegen de deur. ‘Ik weet het goed gemaakt. Ik zal de deur niet openen.’ Die jongen hoeft niet te weten dat ik de sleutel toch niet kan vinden. ‘Als de schutters zijn vertrokken, kijken mijn man en ik wel wat we met je doen.’

Ik pak opnieuw de bezem en wil beginnen met vegen, als achter de deur geschuifel klinkt. Of is het gesnik? Ik druk mijn oor tegen de deur. ‘Hé, stenengooier. Hoe heet je eigenlijk?’

‘Antonie, mevrouw,’ klinkt het gesmoord.

‘Rem,’ zeg ik als de regenten afscheid hebben genomen. ‘Ik moet je iets vertellen.’

‘Alsjeblieft, Lysbeth.’ Rem wrijft vermoeid over zijn slapen. ‘Ik kan er niet veel meer bij hebben. Ik heb alles van stal moeten halen om Pauw en Van der Does te overtuigen de aanstichters en de ergste schurken vandaag nog in te rekenen. De meesten zijn vermoedelijk nu al de stad uit. De heren hebben slechts een handvol dieven gearresteerd. Wat zich buiten de stadspoorten afspeelt, valt buiten hun jurisdictie. Dat jij Reinier Pauw daarnaast voor Farizeeër uitmaakte, hielp daar,’ hij schraapt zijn keel, ‘niet bepaald bij.’

‘Het werd hoog tijd dat iemand dat eens tegen hem zei. En tegen Van der Does. Die man staat elke zondag vroeg op om verboden kerkdiensten te beboeten, maar als er een stelletje rovers rondloopt, sluip hij weg als een kat die in zijn staart is gebeten.’

‘Mij hoeft je daar niet van te overtuigen, Lysbeth.’ Rem sluit zijn ogen. ‘En hoewel ik het zelf nauwelijks kon geloven, huilde die Pauw als een klein kind.’

‘Dan zal hij zich wel schuldig gevoeld hebben.’

‘Misschien. Maar goed, wat wilde je zeggen?’

‘Er zit iemand in de voorraadkast.’

Nu zet Rem grote ogen op. ‘Wie dan? Een van de dienstmeiden? Hendrik? Het personeel heb ik sinds de overval niet meer gezien.’

Ik schud mijn hoofd en pak de pook die ik had weggelegd. ‘De gewonde stenengooier. Ik heb tijdens de rellen zijn hoofd verbonden en hem in de voorraadmast opgesloten.’

‘Nou, dat is dan een geluk bij een ongeluk.’ Rem onderdrukt een geeuw, en ook ik realiseer me dat ik wel uren zou kunnen slapen. ‘Dan hebben we in elk geval één misdadiger extra die we kunnen laten berechten. Waarom heb je dat joch niet meteen aan de schout overgedragen?’

‘Omdat...’ Ik aarzel even. ‘Aan de schout en Pauw hebben we niets. Via deze jongen kunnen we misschien wel achterhalen hoe deze rel is ontstaan.’

‘Ik heb net zo weinig vertrouwen in de magistraat* als jij, maar ze zijn niet achterlijk. En ze hebben een stuk meer ervaring met onder-vragingen dan wij.’ Hij kijkt naar de pook, die ik nog steeds in mijn hand heb. ‘Bovendien: als hij weigert mee te werken, hebben zij een vorm van tortuur* tot hun beschikking die wij hier in de keuken liever niet toepassen.’

‘Rem,’ verzucht ik. ‘Dat is het nou juist. Ik geloof dat ik medelijden met hem heb. Het is nog maar een kind. Toen ik zijn hoofd verbond – hij deed me aan iemand denken.’

Rem slaat zijn ogen ten hemel. ‘Hij deed je aan iemand dénken? Serieus, Lysbeth, straks adopteer je naast een weggelopen hond ook nog een stenen gooierend crimineeltje. En aan wie deed deze boef je dan wel denken?’

Ik haal mijn schouders op. ‘Hij is een jaar of zestien. Net zo oud als... nou ja. Je weet wel.’

‘Ik heb geen idee.’

‘Moet ik het nu echt aan je uitleggen? Zestien. Zo oud zou onze zoon nu ook zijn geweest.’

De rimpels op Rems voorhoofd verdwijnen en hij barst uit in een vreugdeloze lach. ‘Ik begrijp dat de gebeurtenissen van vandaag je nogal hebben aangegrepen. Maar lieve help, er lopen in de stad tientallen, zo niet honderden opgeschoten jongens van een jaar of zestien

rond. Als je daar per se iets mee wilt, word dan regentes van het weeshuis.’

‘Die functie wordt me, gezien onze kerkelijke en politieke keuzes, niet meer toevertrouwd.’

‘Ik meende het ook niet serieus. Goed. Waar is de sleutel van de voorraadkast? Ik maak hem wel open en breng dat joch naar de schout.’

‘Nee.’ Ik ga met gekruiste armen voor Rem staan. Ik weet zelf niet wat me bezielt.

‘Wat nee?’

‘Ik wil niet dat je dat kind naar Van der Does brengt. Niet met-
een, althans.’

‘Lysbeth, je bent gek. Ga eerst maar eens een nachtje uitrusten.’

‘Waar dan?’ Ik rol met mijn ogen. ‘In dat bed dat ze aan stukken hebben gesmeten?’

‘Je broer heeft aangeboden dat je bij hem kunt logeren.’

‘Arnt?’

‘Nee, Jan. De meisjes logeren bij de familie De Vlaming, maar Jan drong erop aan dat je bij hem zou komen.’

‘Dat is buitengewoon aardig van Jan.’ Ik hoor hoe cynisch mijn stem klinkt.

‘Je weet dat Jan en ik een boom met appels met elkaar te schillen hebben,’ zegt Rem. ‘Maar hij heeft zich net boven buitengewoon behulpzaam opgesteld. En hij laat nu een kamer voor je klaarmaken. Een met een bed.’

‘Fijn.’ Ik leg een hand op zijn schouder. ‘Ik ga er zo naartoe. Maar eerst maken we samen de deur open, en je wacht met het overdragen van dat joch tot we hem samen gesproken hebben.’

‘Waar je na deze dag de energie vandaan haalt om zo te drammen is me een raadsel.’ Rems stem klinkt koel. ‘Maar goed, wat je wilt. Geef mij de sleutel maar, dan doe ik de deur open.’ Hij kijkt naar de pook. ‘Of wilde je hem daarmee openbreken?’

Achter de geforceerde deur zit de jongen met zijn rug tegen de zijmuur. Op zijn schoot heeft hij een mand met peren waar hij zijn

beide armen stevig omheen heeft geslagen. Zijn blauwe ogen zijn wijd opengesperd, als een hert dat in de loop van een geweer kijkt. ‘Mevrouw, meneer,’ stamelt hij, maar hij laat de fruitmand niet los. ‘Het... het spijt me. Het is niet mijn schuld. Echt niet. Iemand had me gevraagd om mee te gaan en ik...’

Rem zwaait met de pook. ‘Bespaar me je slappe excuses. Kom naar buiten als een man en verroer je verder niet.’

De knaap zet de mand neer, neemt er een peer uit en doet een poging om op te staan, maar vervolgens grijpt hij kreunend naar zijn hoofd. ‘Het spijt me, meneer, mevrouw.’ Hij heeft het zachte accent uit de zuidelijke Nederlanden.

‘Jij bent geen poorter* van Amsterdam, zo te horen,’ zeg ik. ‘Antonie, is het toch? Wat is je volledige naam en waar woon je?’

‘Antonie Jansz, mevrouw. Ik kom uit Antwerpen, maar ik woon er ook boven. Boven de herberg bedoel ik.’ Dat verklaart alles. Antwerpen, een morsige kroeg net buiten de Regulierspoort, op de plek waar het Singel overloopt in de Amstel, is een toevluchtsoord voor Antwerpenaren die de door de Spanjaarden bezette stad zijn ontvlucht. Het bevindt zich in een weinig herbergzaam stuk steeg dat door de stadsuitbreiding is opgeslokt door luxe huizen, als een rotte appel in een mand glanzende sinaasappelen. Reizigers, prostituees, zwervers en gokkers; alles loopt de kroeg in en uit.

‘Vertel eens, Antonie uit Antwerpen,’ zeg ik. ‘Wat bracht jou en je vrienden ertoe om ons huis te molesteren? Dat wil ik graag weten.’

De jongen bloost zowaar. ‘Een paar vrienden van me vroegen of ik mee wilde. Ze hadden een plakkaat gezien. Daarop stond dat er vandaag bij u gepreekt zou worden.’

‘Die verduivelde plakkatén,’ mompel ik.

‘Ze zeiden dat u... niet eerlijk handelt,’ vervolgt Antonie aarzelend. ‘Iemand op de kansel noemde u “scheurmakers”. En zei dat u gelooft in de pre... pre... predestinatie.’

‘In de predestinatie. Zozo.’ Het verhoor begint Rem blijkbaar te amuseren. ‘En wat betekent die predestinatie volgens jou dan wel?’

De jongen neemt een hap van de peer, alsof hij daarmee tijd wil winnen. ‘Men zegt dat u gelooft dat...’ hij denkt diep na, ‘God het

lot van de mens al voor zijn geboorte heeft vastgelegd.’ Zijn blik klaart op. ‘En dan maakt het niets uit of hij nu goed leeft of niet. Als wij uw huis plunderen, belanden we daar dus niet voor in het hellevuur. Ons lot ligt immers van tevoren toch al vast.’

‘Is dat zo?’ Rem glimlacht even, en ook ik zou als de situatie niet zo triest was misschien wel hebben gelachen. ‘Weet je dat zeker, vriend?’ vraagt Rem. ‘Wat je nu verkondigt, is het standpunt van de andere partij, maar dan wel een, hoe zal ik het zeggen, blasfemische variant daarvan.’

‘Ze zeggen ook dat u vrede wilt met de Spanjaarden in plaats van oorlog,’ vervolgt de jongen, ijverig als een leerling die alsnog een fout wil rechtzetten. ‘Tenminste, dat zei mijn vriend. En hij had het weer van...’

Ik maak een gebaar met de bezem. Ik heb genoeg meegekregen van de motieven van deze mannen en jongens die niets te maken hebben met godsdienst, en alles met onvrede, afgunst en agressie, en ongeremde dranklust. ‘Laat maar,’ zeg ik. ‘Er klopt niets van wat je zegt. Het kan geen kwaad om eerst wat verkennende vragen te stellen voor je iemands huis met stenen bekogelt.’ Ik steek de jongen de bezem toe. ‘Maar je lijkt me niet achterlijk. Ik weet het goed gemaakt. Voor het huis staan twee bewakers, dus weglopen zit er niet in. We leveren je sowieso over aan de schout. Maar mijn man zal een goed woordje voor je doen als je genoeg werk verzet.’

Rem werpt me een geïrriteerde blik toe. Hij vindt het niet fijn dat ik voor mijn beurt praat, dat weet ik. Naast me slobbert Gomarus tevreden een plas melk op uit een omgevallen emmer.

‘Meneer en mevrouw Bisschop.’ In de deuropening staan Stijntje en Neeltje, beiden met gebogen hoofd. ‘Wilt u ons instructies geven? En mevrouw, er wacht een familielid met een kistje op u bij de deur.’

‘Zusje.’ Ik voel twee houten armen om mijn schouders. ‘Het spijt me zo.’

Ik maak me van Jan los. Zijn baard schuurt langs mijn wang en hij ruikt naar te veel wijn. ‘Heb je staan toekijken?’ vraag ik. ‘Net als die toeschouwers die daarbuiten rondhangen?’ Rem vertelde me net

dat sommigen van hen beweren dat die boeven “het werk van God deden”. Als jij er net zo over denkt, mag je vertrekken.’

‘Doe niet zo raar, Lysbeth. We verschillen over veel van mening, maar wat hier gebeurd is, heeft niemand gewild.’ Nu pas zie ik dat hij een kistje onder zijn arm heeft. Ik hap naar adem. Ongelooflijk. Dit is werkelijk het kistje waarvoor ik mijn leven heb geriskeerd. Maar als hij het me overhandigt en ik nog eens goed kijk, verdwijnt mijn blijdschap. Het is opengebroken. De inhoud is weg. ‘Ik was op weg naar jullie huis, toen een van de schepenen het me gaf,’ zegt Jan. ‘Twee straatschoffies forceerden het en wilden het daarna net in de gracht gooien, maar een van de schepenen heeft het van hen afgepakt. Hij heeft ook een armband in beslag genomen. Een familie-stuk, zag ik.’ Hij tast in zijn wambuis en overhandigt me het zilveren sieraad.

‘Dank je wel,’ zeg ik, met gemengde gevoelens. ‘Die moeten ze ergens anders uit hebben gehaald. In het kistje zaten alleen wat brieven van moeder.’

‘Die vind je waarschijnlijk niet meer terug,’ zegt Jan. ‘Vermoedelijk zijn ze vertrappt, verbrand of in de gracht beland.’ Er valt een stilte.

‘Rem heeft me verteld dat ik vannacht bij jou kan overnachten,’ zeg ik dan. ‘Zelf heeft hij aangegeven hier te willen blijven.’

Jan knikt. ‘Pak je spullen maar bij elkaar.’

Ik denk aan mijn geplunderde en besmeurde kledingkast. ‘Ik kan je verzekeren dat ik met het pakken van mijn spullen vrij snel klaar ben,’ zeg ik.

De kamer die ooit van mij was, ruikt naar vroeger. Dezelfde meubels zijn er nog. De eenvoudige bedstee. Het krukje waar ik als twaalfjarige mijn initialen in heb gekerfd. Zelfs de met lood beslagen kist waarin mijn eerste spullen hebben gezeten. In tegenstelling tot de rest van Jans huis, dat allure en schijnbare soberheid uitademt, is mijn meisjeskamer rommelig en zelfs enigszins gezellig. Toch voel ik me hier klein. Dit is zijn domein. Het is alsof hij weer mijn voogd is en over me kan beslissen, zelfs nu ik geen kind meer ben.

Er klinkt een zachte klop op de deur. ‘Kan ik nog iets voor u betekenen, mevrouw?’

‘Heb je misschien een nachthemd voor me? En een hoofdkapje?’ vraag ik aan het dienstmeisje. ‘Het spijt me, het is wat ongebruikelijk, maar de omstandigheden... nou ja, je begrijpt het wel.’

Het meisje trekt haar wenkbrauwen op. ‘In een van de andere kamers ligt nog wel een hemd dat van uw overleden schoonzus is geweest. En een paar kapjes.’ Ik knik, verbaasd dat Jan de kleding heeft bewaard. Betje leeft al decennia niet meer.

‘Dank je,’ zeg ik. Nu pas voel ik de pijn in mijn enkels en knieën van het klimmen en de sprong die ik heb gemaakt in de tuin van de familie Witsen. Voel ik het schrijnen van de schrammen op mijn handpalmen. Merk ik hoezeer mijn maag rammelt. Ik pak de blaker en loop naar beneden waar Jan in het halfdonker aan tafel zit met een halflege kan wijn voor zich.

‘Zal ik iets te eten voor ons klaarmaken?’ vraag ik.

Hij gebaart naar een stoel. ‘Ga zitten. Ik laat de meid wel wat brengen.’

‘Ik vind zelf de weg wel,’ zeg ik, en ik loop naar de keuken, waar brood, kaas, boter en wijn nog steeds op dezelfde planken tegen de muur staan. Enkele minuten later zitten we tegenover elkaar. Nadat Jan God uitvoerig heeft bedankt voor het voedsel en dat hij mijn leven heeft gespaard, is het weer stil tussen ons.

‘Weet je dat ik als laatste in huis was en nog maar net op tijd kon weggkomen?’ zeg ik. ‘Nota bene vanwege dat kistje dat je kwam brengen.’

Jan neemt een slok van zijn wijn en fronst. ‘Wil je zeggen dat die kerel van je het huis al was ontvlucht en jou alleen in jullie huis heeft achtergelaten?’ Het gebeurt zelden dat hij Rem bij zijn voornaam noemt. Het is altijd ‘jouw man’ of ‘de man met wie jij bent getrouwd’, en die woorden gaan stevast gepaard met een blik vol weerzin.

Meteen heb ik spijt dat ik erover ben begonnen. Dit maakt de verwijdering tussen Jan en Rem alleen maar erger. ‘Ik vertelde je toch al dat ik nog een paar spullen wilde redden,’ probeer ik Rem te verdedigen.

Jan klemt zijn vuist om het mes waarmee hij zijn brood wil snijden. ‘Welke echtgenoot laat zijn vrouw in huis achter als er honderd man op de deuren en ramen inbeuken? Als ik die lammeling morgen zie, zal ik hem eens vertellen wat ik daarvan vind. Ik heb het je altijd al gezegd: je had nooit met die man moeten trouwen.’

‘Jan, bedaar.’ Ik word heen en weer geslingerd tussen loyaliteit aan Rem en mijn eigen boosheid, die nog niet is bekoeld. Ik schuif de karaf wijn iets verder bij Jan vandaan. Hij drinkt zelden te veel, maar als hij zich verliest in de drank, raakt hij elk gevoel voor redelijkheid kwijt. ‘Je hebt zelf onze trouwakte ondertekend.’

‘Je liet me weinig keus. Ik heb vanaf je twaalfde voor je gezorgd alsof je mijn dochter was. En jij besloot zonder mijn medeweten je jawoord te geven aan de zoon van een kleermaker. De hele stad kletste erover.’

‘Je verdraait de feiten. Je zag wel degelijk brood in mijn huwelijk. Je aarzelde niet om duizenden guldens in Rems onderneming te stoppen toen bleek hoeveel die opleverde. En ik heb nog geen dag spijt gehad.’

‘O nee? Was je niet liever met iemand als Pauw of De Vlaming getrouwd? Hun meubels zijn nog intact, in tegenstelling tot die van Rem en jou.’ Jan hapt in een groot stuk kaas.

‘Hou op! Denk je nou dat ik na vandaag zit te wachten op een broer die oude koeien uit de sloot haalt? Nogmaals: ik houd van Rem. We zijn voor God, de kerk en de hele stad met elkaar verbonden.’

‘Die onruststoker.’ Hij staart een tijdje voor zich uit. ‘Ik begrijp je,’ zegt hij dan. ‘Je hebt een zware dag achter de rug. Ik wilde alleen zeggen dat hij altijd een ongrijpbare jongen is geweest. Hij conformeert zich niet. En dat baart me zorgen. Omwille van onze familie.’ Hij legt zijn hand op die van mij. ‘Je bent het toch met me eens dat een scheuring in onze familie het laatste is wat we willen?’

Ik trek mijn hand onder de zijne vandaan en leun naar achteren. Ja, ik wil rust en vrede. Maar de enige manier om dat op korte termijn te bereiken, is door een lange nacht op een zacht matras, zonder iemand die aan mijn hoofd zeurt.

‘Omwille van de familie, Lysbeth, vraag ik je om je echtgenoot in de gaten te houden en bij te sturen waar dat nodig is. Als iemand dat kan, ben jij het.’

‘Ik ben Rems hoeder niet,’ zeg ik vermoeid. ‘En je weet dat hij geen opgever is. Dat is het enige wat ik er verder nog over kwijt wil.’

‘Ik sta tot je beschikking. Als je iets ziet of hoort wat je zorgen baart, laat het me dan weten.’

‘Bedoel je nu dat ik mijn eigen man voor jou moet bespioneren?’

‘Zo bedoel ik het niet.’ Jan maakt een sussend gebaar. ‘Maar als hij iets doet waarover je je zorgen maakt, dan kun je op mij terugvallen. Ik wil dat je dat weet.’

Adembenemend portret van een koopmansvrouw

Amsterdam, 1617. Het zijn woelige tijden. De welgestelde Lysbeth de Bisschop woont met haar man Rem en twee dochters in Amsterdam. Tegen haar wil raakt ze verzeild in het grootste politieke en religieuze conflict van haar tijd. Rem is een belangrijk remonstrantenleider. Jan, de broer die haar heeft grootgebracht, is juist fel contraremonstrant. De tegenstellingen verscheuren de familie.

Als een knokploeg van contraremonstranten het huis overvalt, dreigt Lysbeth alles te verliezen. Ze zint op wraak om de machthebbers het zwijgen op te leggen. Als het stadsbestuur Rem wil oppakken voor hoogverraad, moet Lysbeth vechten voor zijn leven – en uiteindelijk ook voor dat van haarzelf.

Lysbeth is gebaseerd op ware gebeurtenissen uit het leven van Lysbeth Philipsdr de Bisschop en speelt zich af in de tijd van de Bestandstwisten (1609-1621).

Over Papieren paradijs:

‘Beeldend, scherp en doorleefd.’ – *Nederlands Dagblad*

‘Prachtige roman over een belangrijk stuk geschiedenis.’

– *Margriet*

© NIENKE VAN DENDEREN

Marlies Medema is schrijfster en contentmaker bij de EO. Ze woont in Houten. In 2021 verscheen haar debuutroman en bestseller *Papieren paradijs*, over de boeroes in Suriname.

